

PĒTĪJUMS

„Pieprasījums un iespējas realizēt starpdisciplināru augstākās izglītības programmu radošo industriju jomā Latvijā”

DEMAND AND POTENTIAL FOR INSTITUTIONALIZING INTERDISCIPLINARY DESIGN HIGHER EDUCATION PROGRAM IN LATVIA

2007.GADA SEPTEMBRIS – DECEMBRIS

Pasūtītājs:	 JAUNRĪGAS ATTĪSTĪBAS UZŅĒMUMS Andrejostas iela 6, Rīga, LV-1045
	Visas tiesības uz pētījumā apkopoto informāciju pieder pasūtītājam
Izpildītājs:	 RĪGAS EKONOMIKAS AUGSTSKOLA STOCKHOLM SCHOOL OF ECONOMICS IN RIGA Strēlnieku iela 4a, Rīga, LV - 1010
Darba grupas vadītājs	Roberts Ķīlis
Pētījuma autore	Rita Kaša, PhD

Piezīme: Šis ir saīsināts pētījuma tulkojums latviešu valodā. Visu pētījuma materiālu angļu valodā var saņemt elektroniskā veidā pēc pieprasījuma.

Ievads

Šis pētījums tika uzsākts, lai mēģinātu izzināt, kāds Latvijā ir pieprasījums pēc mācību programmas, kas veltīta jaunrades ekonomikai (oficiālos šīs valsts dokumentos to dēvē par «radošām industrijām»)¹. Attīstības plānā (2006) jaunrades nozares ir aprakstītas šādi: «aktivitātes, kuru izcelsme balstās indivīda radošajā darbībā, prasmēs un talantā un kurām, izveidojot un izmantojot intelektuālo īpašumu, ir potenciāls celt labklājību un radīt darba vietas. Tās aptver arhitektūru, reklāmu, mākslas un kultūras industrijas, dizainu (ieskaitot modi, grafisko dizainu un lietišķo mākslu), filmu, datorspēles un interaktīvās programmatūras, mūziku, jaunus medijus, izdevējdarbību, radio un televīziju u.c. Radošo industriju produktu ražošana ir sarežģīts process, kura ietvaros, sadarbojoties publiskajam, privātajam un nevalstiskajam sektoram, mijiedarbojas idejas radīšana, īstenošana un publiskošana.» (20. lpp.). Tādējādi, ņemot vērā oficiālo definīciju, turpmāk šajā darbā termins «radošās industrijas» jeb «jaunrades nozares» tiks lietots, kur nepieciešams.

Datu vākšanas posmā tika noskaidrots, ka dizaina jomai piemīt vislielākais potenciāls radīt vispārīgu pamatu starpdisciplinārai mācību programmai, kurā būtu integrēti daudzveidīgi zinību atzari – gan arhitektūra, dažādu izstrādājumu un pakalpojumu dizains, gan arī visdažādākās citu veidu darbības, ko veic un piedzīvo cilvēks. Vēl izrādījās, ka jaunai dizaina mācību programmai jātiek īstenotai tieši augstākās izglītības pakāpē. Šādus secinājumus varēja izdarīt, iepazīstoties ar iepriekšējiem pētījumiem un norisēm saistībā ar jaunrades nozarēm Latvijā, iztaujājot šā pētījuma dalībniekus, kā arī papildus izanalizējot pieredzi, kas jaunrades nozaru izglītībā uzkrāta citās valstīs. Līdz ar to šis pētījums nav par jaunrades nozarēm vispār, bet gan tvēruma ziņā ir sašaurināts, lai pētītu dizainu kā vienu no loģiskajiem centriem, ar kuru asociējas dažādas jaunrades ekonomikas vajadzības. Pamatojoties uz pētījuma datiem, šajā tekstā uzmanība galvenokārt pievērsta tādas augstākās izglītības programmas izstrādei, kurā tiktu apvienotas teorētiskas un praktiskas zinības dizainā, uzņēmējdarbībā un inovācijā.

Pirmo lielāko pētījumu, kur pētīta dizaina un šīs jomas izglītības vieta Latvijas ekonomikā, ir veicis Mollerups (2004). Tajā ir secināts, ka Latvijā, kopumā ņemot, ir vāja izpratne par dizainu un tā plašām izmantošanas iespējām, lai stiprinātu ekonomikas spēju radīt pievienoto vērtību un veicinātu ilgtspējīgu attīstību. Pētījumā sacīts, ka «latviešu dizaineriem traucē vecmodīga izglītība, kura pievēršas tikai un vienīgi mākslai un materiālu mācībai, bet netiek mācīta pētniecība. Dizaineri šajā valstī arī zina ļoti maz par uzņēmējdarbību, tirgvedību un patērētāju uzvedību. Tas, ka viņiem ir maz starptautiskas saskarsmes, ir vēl būtiskāka problēma.» (Mollerups, 2004, 4. lpp.). Pētījuma secinājumos cita starpā tika ieteikts

¹ Terminus «jaunrades ekonomika» un «jaunrades nozares» («creative economy» un «creative industries») bieži lieto kā sinonīmus. No plašā avotu klāsta, kas šos jēdzienus iztirzā sīkāk, nosaucot tikai dažus, jāpiemin: Caves, R.E. (2000). *Creative Industries: Contacts between art and commerce*. Cambridge, MA: Harvard University Press; Florida, R.(2002). *The rise of the creative class. And how it's transforming work, leisure and everyday life*. New York, NY: Basic Books; KEA European Affairs (2006). *The economy of culture in Europe*. Study prepared for European Commission, Directorate-General for Education and Culture.

dizaina jomā palielināt ārzemju lektoru un pētnieku skaitu, kā arī radīt jaunu dizaina mācību programmu.

Ir veikti vairāki pētījumi, kuros vispārīgi izklāstīts, kā varētu institucionāli ieviest jaunu, mūsdienīgu dizaina izglītību Latvijā (Ābele un Līcīte, 2003; Pauna, Ābele un Kundziņa, 2006; Rode, 2006). Tajos visos ir ierosināta tādas augstākās dizaina izglītības ieviešana, kurā būtu apvienota praktisku un teorētisku zinību gūšana – studenti tiktu iesaistīti tādu dizaina darbu veikšanā, kas atbilst reālam pieprasījumam. Taču līdz šim laikam Latvijā nav īstenots neviens no šiem priekšlikumiem radīt jaunu un modernu augstākās dizaina izglītības programmu.

Pētījumā, kurā apkopoti faktori, kas kavē mūsdienīgas dizaina izglītības izveidošanu Latvijā, ir sacīts, ka visvairāk problēmu ir saistāms ar Latvijas Mākslas akadēmiju (LMA) un vietējo dizaineru apriti vispār (Kalniņš un Peršēvičs, 2005, 15.–17. lpp.). Pētnieku analīze rāda, ka «LMA nespēj īstenot būtiskas reformas, paturēdama tagadējo struktūru. Tāpēc, lai pārmainītu dizaina izglītību, ir jāgroza pati LMA struktūra vai arī jāveic [dizaina izglītības] reformas jau ārpus LMA administratīvā satvara.» (17. lpp.). Par to, kā dizaineru aprite ietekmē dizaina izglītības reformas, pētījumā pausts, ka dizaina izglītības profesionāļi gan gaida pārmaiņas, tomēr nav pietiekami drosmīgi, lai paši spētu aizsākt vērienīgus grozījumus. Ir arī secināts, ka trūkst vienas, solidāras dizaineru grupas, kas spētu aizsākt un vadīt pamatīgas reformas. Pie tam sabiedriskā aspektā dizaineri pārsvarā sevi uzskata par māksliniekiem, nevis par profesionāliem uzņēmējiem. Pēc Kalniņa un Peršēviča (2005) uzskatiem, vēl viena faktoru grupa, kas aptur augstākās dizaina izglītības reformas, ir saistīta ar valsti un finansēšanu. Kalniņš un Peršēvičs norāda, ka jaunu akadēmisku programmu akreditēšana ir sarežģīta un lēna, kas ietekmē dinamisku pārmaiņu iespējamību; trūkst finanšu, ar ko varētu uzlabot mācībspēku kvalifikāciju; kaut arī iesaistītās puses cer, ka tas notiks, nav valsts izveidotas rīcībpolitikas dizaina jomā.²

Šā pētījuma mērķis ir izvērtēt, kāds ir pieprasījums, un piedāvāt modeli mūsdienīgas un starptautiski konkurētspējīgas augstākās dizaina izglītības ieviešanai, pie tam, cik vien iespējams, izvairoties no tādiem faktoriem (un varbūt uzveicot tos), kas līdz šim laikam ir apturējuši reformas. Šajā pētījumā par pamatu ir ņemtas ziņas par nozari, kas savāktas līdzšinējos pētījumos, kā arī dati, kas apkopoti pilnīgi no jauna šā pētījuma gaitā. Pētījumā atsevišķi aplūkotas trīs iesaistīto pušu grupas, kuras ietekmētu jaunas izglītības programmas ieviešanu.

- 1) Valsts – valsts pārvaldes iestādes, pašvaldības un starptautiskas organizācijas.
- 2) Akadēmiskā oligarhija – profesionālās un augstākās izglītības iestādes.
- 3) Tirgus – uzņēmēji un praktiķi

Pētījumā iesaistīto pušu skatījums ir aplūkots šādos aspektos: 1) pieprasījums pēc jaunas augstākās dizaina izglītības līdz ar tagadējā augstākās dizaina izglītības piedāvājuma izvērtējumu; 2) vēlme praktiski piedalīties jaunas augstākās dizaina izglītības programmas ieviešanā. Intervijas, no kurām iegūti pētījuma dati, notika 2007. gada septembrī.

² Toties citās valstīs rīcībpolitika ir. Sk., piemēram, Somijā («Dizaina stratēģija 2006 – 2010», <http://www.designforum.fi/strategy>) un Dānijā (valdības publikācija par dizainu, <http://www.oem.dk/publication/dk-culture/kap04.htm>).

Turpmāk ir aprakstīta pētījuma metodoloģija, sniegti intervijās iegūtie dati, aplūkoti līdzšinējie Latvijā piedāvātie augstākās dizaina izglītības pārveidošanas priekšlikumi, sniegts apskats par augstākās dizaina izglītības programmām citās valstīs, kā arī pausti ieteikumi, kā Latvijā varētu ieviest jaunu augstāko dizaina izglītību.

Pētījuma apraksts

Pētījumā jauniegūtie dati ir ņemti no daļēji strukturētām intervijām ar ekspertiem. Iztaujātie eksperti pārstāv trīs iesaistītās puses, no kurām varētu būt atkarīga jaunas starpdisciplināras augstākās dizaina izglītības programmas ieviešana. Trīs iesaistītās puses, kas veido augstākās izglītības koordinācijas trijstūri, ir valsts, akadēmiskā oligarhija un tirgus (Klārks (1983) – citēts Gēdegebūres un partneru (1994) pētījuma 4. lappusē). Minēto pušu mijiedarbībā atspoguļojas mēģinājumi reformas īstenot un pretestība šīm reformām, kas savukārt ietekmē jaunas augstākās izglītības programmas ieviešanu. Šis teorētiskais pieņēmums veido pētījuma konceptuālo ietvaru.

Par valsti šajā pētījumā tiek uzskatītas Latvijas valsts un pašvaldību iestādes, kā arī starptautiskas, valstu izveidotas organizācijas. Latvijas valsti sarunās pārstāvēja divi speciālisti no Kultūras ministrijas un viens speciālists no Izglītības un zinātnes ministrijas. Pašvaldības pārstāvēja viens Rīgas domes darbinieks. Starptautiskas valstu izveidotas organizācijas pārstāvēja darbinieki no Lielbritānijas padomes un Ziemeļvalstu padomes. Kaut arī ministrijas, pilsētas pašvaldība un starptautiskās organizācijas atšķiras cita no citas un tām piemīt katrai gluži citāda ietekme uz jaunrades nozaru augstāko izglītību Latvijā, tomēr tās šeit ir aplūkotas vienā grupā, jo to darbība ir saistīta ar sabiedriskas rīcībpolitikas mērķiem.

Akadēmisko oligarhiju pētījumā pārstāv LMA, Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola (RDMV) un Rīgas Ekonomikas augstskola (REA). Šīs augstākās mācību iestādes ir izvēlētas tāpēc, ka tās ir pietiekami cieši saistītas ar jaunrades nozaru augstākās izglītības modernizēšanas problemātiku. Visos līdzšinējos pētījumos un pārskatos par rīcībpolitiku un izglītību dizaina jomā par norišu centru tikusi uzskatīta LMA, un šajā pētījumā ir paturēta tāda pati nostāja. RDMV tika izvēlēta tāpēc, ka tās akadēmiskais personāls ir iesaistījies Latvijas dizaina sektorpolitikas attīstībā. REA ir allaž atbalstījusi jaunrades nozaru koncepciju, kā arī patlaban pēti, kā varētu tikt piedāvātas jaunas maģistrantūras programmas.

Tika iztaujāti šādi tirgus pārstāvji: «Dd Studio», «Omni Riga: Brand Consultants», «Orbīta», «Jaunrīgas attīstības uzņēmums», «Microsoft», Radošās ekonomikas institūts un Latvijas Radošo savienību padome. Iztaujātie uzņēmumu «Dd Studio» un «Omni Riga: Brand Consultants» pārstāvji ir samērā cieši saistīti ar LMA, jo ir tajā mācījušies, bet tagad profesionāli strādā dizaina un reklāmas jomās. «Orbītas» pārstāvis ir literāts, kurš savā darbībā izmanto tekstu, dizainu un mūziku. «Jaunrīgas attīstības uzņēmuma» pārstāvis ir tā vadītājs, bet pati uzņēmēj sabiedrība attīsta zemes īpašumu Rīgā. «Microsoft» pārstāvja pārziņā ir izglītības jautājumi – saskaņā ar uzņēmuma stratēģiju «Partnerība izglītībā», kura attiecas uz jomu no pirmsskolas līdz vidusskolas pēdējai klasei. Radošās ekonomikas institūta pārstāvis ir šīs tīklošanas organizācijas direktors, un institūts ir radīts, lai veicinātu domu apmaiņu par jaunrades ekonomikas jautājumiem. Latvijas Radošo savienību padomes pārstāve ir aktrise un padomes priekšsēdētāja.

Iztaujājamiem uzdeva jautājumus par viņu viedokli šādās jomās: 1) pieprasījums pēc jaunas augstākās dizaina izglītības un tagadējā piedāvājuma izvērtējums; 2) iztaujājamo vēlme praktiski piedalīties jaunas augstākās dizaina izglītības programmas ieviešanā.

Veidojot šo pārskatu, tika aplūkoti arī agrāk veikti pētījumi par to, vai Latvijā ir vajadzīga un iespējama jaunas dizaina izglītības programmas ieviešana. Senāk iegūtie rezultāti noder par atskaites punktu, jo dažkārt tos ir iespējams salīdzināt ar to, kas izzināts šajā pētījumā, lai noteiktu, kā un cik lielā mērā ir mainījusies situācija. Tīmeklī tika pētītas respektablākās dizaina mācību iestādes ārzemēs, mēģinot atrast tādu augstākās izglītības modeli, kas varētu būt adaptējams Latvijas apstākļiem.

Interviju dati

Pieprasījums (un piedāvājums) jaunrades nozaru augstākajā izglītībā

Kopsavilkums. Dalībnieku interviju rezultāti ļauj secināt, ka pieprasījums pēc mūsdienīgas izglītības jaunrades nozarēs ir. Sarunās noskaidrojās arī tas, ka dizains uzreiz tiek atzīts par tādu nozari, kurā izglītība ir jāmodernizē, lai attīstītos jaunrades ekonomika. Runājot par jomām, kuras dizaina izglītībā būtu jāuzlabo, tie iztaujājamie, kuri šādu vajadzību vispār atzīst, nosauc izstrādājumu (produktu) dizainu, pilsētvides dizainu, datorizainu, kā arī citus paveidus – piemēram, pieredzes dizainu. Intervētie šķiet esam vienisprātis, ka ir vajadzīga mūsdienīga maģistrantūras programma, kurā būtu apvienotas dizaina, uzņēmējdarbības un tehnoloģiju jomas un kura piedāvātu labas teorētiskas un praktiskas mācības, lai studenti gūtu pieredzi visos izstrādājumu radīšanas posmos, kā arī to izplatīšanā. Pieprasījumu pēc mūsdienīgas izglītības būtībā nosaka piedāvājuma spektrs – pētījuma dalībnieki spriež par tagadējā augstākās izglītības piedāvājuma trūkumiem, un tā top skaidrāks, kādi augstākās izglītības aspekti būtu jāuzlabo.

Uzņēmēji un praktiķi

Iztaujātie, kuri šajā pētījumā pārstāvēja tirgu, proti, uzņēmēji un praktiķi, piekrīt, ka ir vajadzīga mūsdienīga izglītība dizainā. Pašlaik daudzi uzņēmēji, kuru uzņēmumu darbībā ir vajadzīgi darbinieki ar daudzveidīgām prasmēm mākslā, uzņēmējdarbībā un tehnoloģijās, sūta cilvēkus iegūt attiecīgu augstāko izglītību ārzemēs, jo Latvijā nav augstas kvalitātes starpdisciplināru mācību programmu. Uzņēmēji arī norāda, ka ir grūti atrast piemērotus darbiniekus tagadējo augstāko mācību iestāžu absolventu vidū. Viens iztaujātais saka: «Pašam jāizglīto speciālisti, jāizaudzina šajā virzienā. Ir problēma izvēlēties speciālistu. Šobrīd man jāmeklē kaut kādi kaut cik atbilstoši, jāpārregulē šajos jaunajos darbiniekos gan pasaules redzējums, gan kā lietas saslēgt kopā. Es paņemu tādu tīru mākslinieku, un viņš ilgi dikti vēl jā māca kā tehnoloģijas, tā ekonomiku, lai viņš varētu tur izburties cauri. Ja paņemu dizaina montieri, tad jā māca [pasaules] redzējums. Katrs no viņiem ir audzis tikai savā jomā.»

Uzņēmēji saskata, ka cilvēki būtu ar mieru maksāt par labām starpdisciplinārām mācībām augstākās izglītības iestādēs jaunrades nozaru jomā. Tiek gan pieminēts arī apstākļi, ka potenciālie studenti gribētu būt pārliecināti, ka iegūstamā izglītība būs tiešām noderīga ikdienas darbā. Tiek uzsvērts, ka jaunveidojamās augstākās izglītības programmai ir jābūt pietiekami plašai, lai to varētu pielāgot tad, ja tirgū mainās apstākļi. Aptaujātie piebilst, ka vajadzīga būtu maģistrantūras programma.

Kaut arī dalībnieki kopumā ir vienisprātis, ka dizains var būt platforma augstākās izglītības modernizēšanai, lai attīstītu jaunrades ekonomiku (tajā ietilpst datordizains, pilsētvides dizains, izstrādājumu dizains u. c.), tomēr tiek runāts arī par klasisko mākslas izglītību. Viens iztaujātais teic, ka datordizaina jomā viņš gribētu pieņemt darbā cilvēkus, kas ne tikai labi saprot uzņēmējdarbību, bet ir arī mācījušies klasisko mākslu, jo klasiskā mākslas izglītība, viņaprāt, «iemāca redzēt pasauli». Kāds cits savukārt pauž, ka dažkārt izglītība klasiskajā mākslā un tās kanonu cienīšana savažos vēlmi meklēt nestandarta risinājumus. LMA ir vienīgā vieta, kur Latvijā var iegūt augstāko mākslas izglītību. Tas, kā LMA māca klasisko mākslu, tiek vērtēts pozitīvi. Taču daudzi iztaujātie kritizē LMA izglītību, jo tajā trūkst starpdisciplināritātes, kurā savienotu dizainu, uzņēmējdarbību un tehnoloģiju lietošanu. Viens darba devējs norāda, ka daudziem LMA studentiem nepiemīt spēji paškritiski paraudzīties uz savām zināšanām – tas traucējot uzlabot prasmi un zinības mākslā, dizainā un citās jomās. Tas pats dalībnieks, runādams jau par studentiem no Baltijas Starptautiskās akadēmijas, kurā ir dizaina mācību programma, atzīst, ka arī viņiem būtu jāuzlabo praktiskās prasmes. Taču vairāki iztaujātie norāda arī, ka vajadzētu izglītēt uzņēmējus, kāpēc māksla ir vērtīga – pagaidām lietišķajās aprindās vēl ir vāja izpratne par to, ka māksla, dzeja arī var būt uzņēmējdarbības rīki un spēj radīt kapitālu. Darījumu ļaudis un mākslinieki/dizaineri šobrīd mīt nošķirtās sociālās vidēs.

Piekrizdami, ka radošajās industrijās vajadzētu iesaistīties un strādāt adekvāti starpdisciplināri izglītotiem dažādu nozaru profesionāļiem, daži atbildētāji tomēr pauž šaubas, vai Latvijā ir uzņēmumi, kas gribēs algot šādus speciālistus. Tomēr visi atbildētāji atbalsta to, ka jaunveidojamai izglītības programmai, kā arī mācības pabeigušiem studentiem ir jābūt spējīgiem konkurēt starptautiski. Daži izsakās, ka par mācību programmas mērķauditoriju jāuzskata visu Baltijas valstu studenti, citi – ka jāiesaista studenti no Krievijas, jo viņiem varētu patikt Latvija tās valodisko un kultūras apstākļu dēļ, pie tam Krievijā esot plaša interese mācīties «Eiropas dizainu». Tiek papildus piebilsts, ka ārzemju studentiem mācīšanās Latvijā būtu pat lētāka nekā daudzās citās vietās Eiropā tādas pašas kvalitātes programmās – tāpat studēt Rīgā būtu pievilcīgi.

Runājot par konkrētākām jaunās augstākās izglītības programmas īpašībām, uzņēmēji uzsver, ka svarīgs ir rezultāts – labi izskolojušies, ar dažādām prasmēm apveltīti profesionāļi, kas iederētos dažādās jaunrades nozarēs. Daži arī ieskicē iespējamo stratēģiju tādas programmas radīšanai. Viens uzņēmējs uzsver, ka mācībspēkiem jābūt ne tikai teorētiķiem (kā tas ir ierasts Latvijas izglītības iestādēs), bet arī attiecīgu tautsaimniecības nozaru praktiķiem. Tagadējais augstākās izglītības piedāvājums ir pārāk attālināts no tā, ko prasa realitāte. Tas pats iztaujātais uzsver, ka modernizētajam izglītības piedāvājumam ir jābūt sakņotam dažādu nozaru un augstskolu partnerībā, lai veicinātu akadēmisku ideju apmaiņu. Vairāki ir pamanījuši aktuālu tendenci – Latvijas augstskolas šķeļas, cenšamās katra piepildīt savas intereses dizaina izglītībā; respektīvi, tās konkurē, nevis sadarbojas. Tādējādi, ņemot vērā arī ierobežotos cilvēkresursus un citus līdzekļus, pašlaik jaunrades nozaru izglītības piedāvājums Latvijā ir sadrumstalots. Vairāki ieteic, ka jauno, starpdisciplināro augstākās izglītības programmu vajadzētu ieviest savrup no tagadējām augstskolām, lai samazinātu tādu faktoru ietekmi, kas novilcinātu

jaunas mācību programmas ieviešanu. Viens atbildētājs domā, ka Mākslas akadēmijai būtu jāpiedāvā piedalīties partnerībā, jo tā sniedz klasisko mākslas izglītību. Iztaujātie tomēr arī atzīst, ka tagadējo augstskolu ierastā satvara pārveidošana var izrādīties par pārāk grūtu, jo iestādes bažijas par varbūtēju līdzekļu zaudēšanu un cenšas ietekmēt pārveides norišu rezultātus; respektīvi, jaunas iestādes veidošana varētu būt ražīgāka. Vairāki iztaujātie uzskata, ka Mākslas akadēmijā valda konservatīvi akadēmiķi un tas kavē pārveidi un attīstību; LMA izglītība ir pielāgota vietējam tirgum. Kaut arī vairāki ar LMA saistīti ļaudis ir par reformām, viņi nesadarbojas – norāda viens pētījumā iztaujātais. Ir arī kritiski komentāri par Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) arhitektūras fakultātes novecojušo un realitātei neatbilstošo izglītību. Jaunā veida izglītības ieviešanai tiek minēts tāds modelis, ka to kopīgi veido vismaz divas augstskolas, bet studenti aizstāv savus akadēmiskos darbus apvienotas akadēmiķu komisijas priekšā. Tiek atbalstīta sadarbība ar starptautiskām augstākās izglītības organizācijām, lai tādējādi rosinātu dizaina izglītību Latvijā. Atbildētāji par potenciāliem partneriem nosauc Skandināvijas valstu organizācijas, kuras varētu palīdzēt modernizēt izglītību dizaina jomā, izprotot to plašā nozīmē.

Vērtēdami jaunajai programmai piesaistāmos mācībspēkus, uzņēmēji ir vienprātis, ka ir vajadzīgi ne tikai vietējie, bet jāpiesaista arī ārzemnieki. Ir atšķirīgi uzskati par praktiķu iesaistīšanu mācīšanās. Viens atbildētājs gan teic, ka problemātisks ir algu jautājums, jo tiek gaidīta laba samaksa, bet cits spriež, ka uzņēmēji varētu būt ieinteresēti veikt akadēmiskus pienākumus, ja redzētu, ka tas netieši dod labumu arī viņu rūpalam (piemēram – uzņēmuma darbinieki var mācīties tajā pašā izglītības programmā).

Valsts pārvaldes iestāžu darbinieki

Valsts pārvaldes iestāžu darbiniekiem, kas šajā pētījumā ir aplūkoti kategorijā «valsts», ir mazāk vienots skatījums un vēlmes attiecībā uz jaunu, starpdisciplināru augstāko izglītību dizainā, ja šo jēdzienu aplūko plašā nozīmē, nekā tirgus pārstāvjiem. Lielākā atšķirība ir starp Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) un Kultūras ministrijas (KM) pausto.

KM atzīst, ka šī izglītības joma ir jāmodernizē, un ir centusies uzlabot augstskolu, kurās ir dizaina mācību programmas, savstarpējo dialogu. Ministrijas darbinieki saredz, ka pieprasījums pēc starpdisciplināras augstākās dizaina izglītības varētu palielināties, taču pašlaik netiek veikti ieguldījumi, lai modernizētu šīs jomas izglītību profesionālo vidusskolu līmenī. Tomēr, kaut arī KM sadarbojas ar uzņēmējiem dizaina nozarē, viena tās pārstāve pauž, ka uzņēmēji nemaz tik aktīvi neformulē prasības pēc labi sagatavotiem dizaineriem. Viņa domā, ka problēmas cēlonis ir nepietiekama izpratne par dizainu gan dizaina augstākās izglītības piedāvājuma, gan arī pieprasījuma veidotāju pusē; dizaina koncepciju izpratne un to izmantošana augstākajā izglītībā abos spektra galos ir visnotaļ sekla. Bet KM jau tagad apzinās, ka pašreizējā dizaina izglītība atpaliek no tirgus vajadzībām. Zinību «baltie plankumi» ir manāmi dizaina jomas pārvaldībā, pakalpojumu dizainā, dizaina teorijā.

Aptaujātie vēstī, ka tagadējām augstākās dizaina izglītības programmām Latvijas augstskolās trūkst skaidra mērķa un mācību viela nav izklāstīta mūsdienīgi; nav shēmas, pēc kuras varētu sistemātiski vākt komentārus par izglītības kvalitāti no augstskolas beigušajiem un viņu darba devējiem. KM un augstskolu sanāsmēs ir izrādījušies, ka nenotiek dialogs par partnerību dažādu augstskolu vidū, kurās ir dizaina mācību programmas; tās uzskata cita citu par konkurentēm, bet neredz iespēju auglīgi sadarboties; katrā ir sava programma – tāpat resursi ir itin sadrumstaloti. Tiek atzīts, ka jāreformē augstākā izglītība dizainā. Kāds iztaujātais norāda, ka pamatproblēma ir stagnācija, minēdams LMA pretestību ciešākai sadarbībai ar uzņēmumiem, jo akadēmija bīstas noiet no mākslinieciskā ceļa. Arī LMA mācībspēku nepietiekamo svešvalodu prasmi nosauc par traucēkli mūsdienīgas dizaina izglītības nodrošināšanā. KM pārstāve runā par nevēlēšanos mainīties arī RTU arhitektūras fakultātē: KM saredz trūkumus fakultātes sniegtajā izglītībā, bet tā pati ir apmierināta ar savu darbību.

Spriežot par iespējamām pārmaiņām dizaina izglītībā un modernizēšanos, KM darbinieki uzsver vajadzību mācīties no skandināvu pieredzes. Tiek izteikta cerība, ka vietējām augstskolām būtu jāsadarbjas, lai nodrošinātu mūsdienīgu, starpdisciplināru dizaina izglītību. Viens iztaujātais darbinieks uzskata, ka labāk attīstīt vietējo augstskolu sadarbību nekā saistīties ar ārzemju partneriem. Tiek sacīts, ka LMA māca dizainu pašu par sevi un ka ir jāpievieno uzņēmējdarbības aspekti. Taču arī vietējo mācībspēku skaitliskā nepietiekamība un kvalitātes problēmas tiek atzītas par šķērslī mūsdienīgas dizaina izglītības programmas ieviešanā.

KM skatījumam pretējs ir Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvja uzskats – viņš nedomā, ka vajag īpaši steidzami ieviest starpdisciplināru dizaina izglītību, kaut gan arī šādu nepieciešamību kopumā nenoliedz. Viņaprāt, ja tāda vajadzība ir, tad var radīt jaunu programmu kādā no tagadējām augstskolām; mācību iestāde var izstrādāt jaunu programmu un iegūt akreditāciju. Šim augstākās izglītības pārraudzības ierēdnim nav pozitīva skatījuma uz jaunas augstskolas veidošanu, kurā piedāvātu mūsdienīgu dizaina izglītību, bet viņš piekristu jaunas programmas aizsākšanai. IZM nenosaka stratēģiskas vadlīnijas augstākās izglītības programmu satura izstrādāšanai. Ierosmei un pieprasījumam būtu jānāk no augstskolām un uzņēmumiem. Iztaujātais darbinieks izklāsta dažādus modeļus, kā to paveikt – piemēram, divu vai vairāku augstskolu sadarbībā top viena akadēmiska programma; iesaista partnerībā ārzemju organizācijas. Viņa domas atšķiras no KM viedokļa arī tādā ziņā, ka abu ministriju sadarbība, viņaprāt, esot veiksmīga; ja KM uzskata, ka ir jāveido jauna dizaina izglītība, tad IZM pret to neiebilstu. Nebūtu arī grūtību radīt jaunu studiju programmu pāri divu mācību iestāžu robežām, proti, tad, ja viena augstskola ir IZM pārraudzībā, bet otra – KM pārraudzībā. Valsts finansējums būtu piešķirams tai iestādei, kura uzņem studentus programmā, jo ir pieņemts dot līdzekļus studēšanai budžeta vietās. Citiem vārdiem sakot, augstskolai, kas uzņem studentus budžeta grupās bez mācību maksas, tiktu iedalīts valsts finansējums.

Arī pašvaldību līmenī parādās pieprasījums pēc izglītības jaunrades nozarēs. Rīgas dome piedalās centienos noformulēt, ko šai pašvaldībai nozīmē jaunrades ekonomika un ko labu tā var dot Rīgai. Dome piedalās arī projektā «BaltMet Creative». Tajā ir iecerēts pētīt jaunrades nozares Baltijas jūras reģiona valstīs un mēģināt tās likt lietā, lai stimulētu rosību gan reģionā, gan plašāk pasaulē. Dome labvēlīgi attiecas pret mūsdienīgas augstākās izglītības veicināšanu jaunrades nozaru vajadzībām, un tai jau ir pieredze sadarbībā ar augstskolām vides dizaina jomā. Tātad pašvaldība izprot, ka ir jārada līdzekļi un iespējas jaunrades nozaru attīstībai. Kaut arī dizains nav izvirzīts par galveno koncepciju, bet gan ir tikai viena no koncepcijām ceļā uz labāku izpratni par jaunrades ekonomiku, tas tomēr ievijas diskusijās, kad tiek spriests par jaunrades nozarēm.

Citu valstu izveidotu starptautisku organizāciju darbība Latvijā arī atspoguļo pieprasījumu pēc jaunrades nozaru izglītības uzlabošanas šajā valstī. Piemēram, Lielbritānijas padome un Ziemeļvalstu padome pauž savu vēlmi veikt un ar pieejamiem līdzekļiem atbalstīt tādas aktivitātes, kas ir saistītas ar jaunrades, uzņēmējdarbības un inovāciju attīstību šajā reģionā un plašāk Eiropā.

Izglītības iestāžu pārstāvji

Pētījumā iztaujātie mācību iestāžu pārstāvji ir daļa no «akadēmiskās oligarhijas», kura spēcīgi ietekmē to, kāds ir aktuālais mūsdienīgas izglītības piedāvājums jaunrades nozarēs, kā arī pieprasījums pēc tās. Lai gan vairākums šīs grupas locekļu apstiprina, ka ir steidzami vajadzīgs reformēt dizaina izglītību, iegūtā informācija liecina arī, ka LMA vadītāju vidū ir pretestība pret fundamentālām reformām, kuras modernizētu dizaina izglītību.

Sarunās ar akadēmiķiem noskaidrojās, ka pieprasījums pēc profesionāliem dizaineriem ir. Taču tiek arī atzīts, ka uzņēmēji vēl īsti labi neizprot, kādas papildu vērtības uzņēmumi var gūt no laba dizaina. Tātad akadēmiķu skatījumā, tirgū nav gluži skaidri formulēta pieprasījuma pēc mūsdienīgas dizaina izglītības. Bet vairākums šīs grupas atbildētāju arī stāsta par dažādām kvalitātes problēmām tagadējā augstākajā dizaina izglītībā. Kritizē pašreizējo izglītības piedāvājumu, jo tas neatbilstot mūsdienīgas tautsaimniecības vajadzībām. Piemēram, viens iztaujātais izsakās, ka it visās aprindās ir jāuzlabo izpratne par dizainu kā neatņemamu ekonomikas daļu un izglītības nozare ir viens no tiem sektoriem, kur šādas pārmaiņas aizsākt būtu visvieglāk. Respektīvi – ir pārlicība, ka augstākā izglītība dizainā ir jāreformē.

LMA vadībā tomēr, šķiet, ir pretestība pret tādām reformām, jo tā nesaskata trūkumus dizaina izglītībā. LMA vadītāju skatījumā šīs augstskolas sniegtā dizaina izglītība ir mūsdienīga un atsaucas uz tirgus vajadzībām. Tiek norādīts, ka LMA absolventus neskar bezdarbs; dizaina studentus uzņēmumi uzmeklē jau pirmajā kursā; dizaina studenti iepazīst starptautisku apriti viesstudiju laikā un praksē; vispārīgi raugoties, LMA dizaina izglītība atbilst ļoti augstiem standartiem; dizainmāksla (jeb «unikālais dizains») ir teicamā līmenī. Uzsver arī, ka LMA studenti gūst labu izglītību, kura ietver gan klasiskās mākslas mācību, gan mūsdienīgu tehnoloģiju apguvi. LMA un uzņēmumu sadarbību gan raksturo kā diezgan ierobežotu, tomēr tai esot potenciāls nākotnē. Uzņēmumi sāk lūkoties pēc jaunām dizaina idejām, taču tie joprojām it kā negribīgi ķeras pie jaunievedumiem. Ja tiek vaicāts par ciešāku saikni

ar darījumu sektoru, tad LMA vadītāji pauž bažas par izglītības komercializāciju; iztaujātais uzsver, ka studentiem nevajadzētu likt uzreiz sasniegt rezultātu, bet ir jāļauj eksperimentēt; patlaban lietišķās aprindas nesaprot, ka jaunie speciālisti nevar «piecās dienās» radīt gatavu darbu – tā teic augsta ranga LMA darbinieks. Viņaprāt, maģistrantūra akadēmijā sniedz studentiem citas pakāpes izglītību nekā bakalaura studijas dizaina jomā, jo studentiem tad jau ir brīvāka izvēle – koncentrēties uz mākslu vai ne. LMA augsta ranga darbinieks pauž, ka uzlabojumi varētu izpausties kā starpdisciplinārā izglītības komponenta paplašināšana tādās jomās kā vadībizinības un tehnoloģijas un kā biežāka viesprofesoru pieaicināšana no citām valstīm. Iztaujātais arī vairākkārt apliecina, ka LMA dizaina jomā ir gatava sadarboties ar citām augstskolām. Tomēr viņš nelabprāt pārspriež, kāpēc nav veikusies līdzšinējā augstākās izglītības iestāžu sadarbība, kurai satvaru izveidojis Dizaina fonds un kurā piedalās arī LMA. Uz jautājumu, kāpēc resursi joprojām ir sadrumstaloti un augstskolas nesadarbojas, viņš atbild, ka ir LMA patriots, bet labprāt arī izskatītu piedāvājumus sadarboties, ja nosacījumi būtu abpusēji izdevīgi. Taču arvien pastāv arī augstskolu konkurence, atzīst pētījuma dalībnieks.

Cita iztaujātā no LMA, kura ir par augstākās dizaina izglītības reformēšanu, apraksta, kā akadēmijas vadība viņu marginalizējusi pēc tam, kad viņa izrādījusi iniciatīvu ķerties pie dizaina izglītības pārveidošanas savā darbavietā. Viņa pauž, ka Mollerupa pētījumu (2004), kurā ieteikts atdalīt dizaina mācīšanu no mākslas mācīšanas, lai uzlabotu pēdējās reputāciju, LMA vadība uztvērusi negatīvi. Atbildētāja kritizē tagadējo dizaina izglītību akadēmijā par tās vecmodīgumu, tomēr visi absolventi strādā tieši dizaina jomā. Cita iztaujātā bilst, ka akadēmijā dominē klasiskās mākslas mācīšana, kurai reti ir praktiski izmantojami rezultāti. Būdama no citas augstskolas, viņa vērtē, ka LMA ir stagnātiska un ka tās mācībspēku prasme un darba ētika nav gluži labi piemērota mūsdienīgas izglītības nodrošināšanai. Viņas skatījumā LMA cilvēki ir sašķelti tādos, kas vēlas uzsākt pārmaiņas, un tādos, kas grib palikt pie līdzšinējā stāvokļa. Dizaina izglītības programmu kvalitāte citās Latvijas augstskolās, spriežot pēc atbildētāju paudumiem, ir kritizējama pat vēl skarbāk nekā LMA. Dizaina izglītības apšaubāmā kvalitāte varētu ietekmēt Latvijas uzņēmumu spēju konkurēt. Vietējie uzņēmumi patlaban nespēj sacensties ar ārzemju līdziniekiem, saka kāds iztaujātais.

Runājot par dizaina izglītības modernizēšanu, par pamatīgu problēmu tika nosaukts labi izglītotu mācībspēku trūkums. Tie paši pasniedzēji māca gan bakalaura studiju, gan maģistrantūras studentus – tādējādi mācību programmu saturs abos gadījumos pat ir daudzējādā ziņā vienāds. Būtu jāiesaista papildu mācībspēki, lai uzlabotu dizaina izglītību maģistrantūrā. Pagaidām maģistrantūra esot tikai kā paildzināta bakalaura studiju programma. Dizainu māca pārlietu teorētiski, jo pašiem pasniedzējiem trūkst praktiskas pieredzes ražošanas jomā. Starp dizaina izglītību un attiecīgo uzņēmējdarbību ir liela plaisa – augstskolas nespēj izaudzināt krietnus speciālistus, bet uzņēmumi nezina, ko īsti pieprasīt, saka kāds iztaujātais. Tāpēc uzņēmējiem vajadzētu iemācīt izpratni par dizaina svarīgumu pievienotās vērtības radīšanā, bet dizaineriem – komercdarbības specifiku. Jāveido un jānostiprina saikne starp absolventiem, viņu darba devējiem un augstskolām, lai varētu pielāgoties tirgus pārmaiņām un izglītības jaunumiem. Līdz šim attiecīga informācija ir tikusi vākta nesistemātiski, izmantojot mācībspēku un dizaina nozares darba devēju personiskus kontaktus.

Visi iztaujātie, izņemot LMA vadību, atzīst, ka ir jāveido jauna, starpdisciplināra dizaina maģistrantūras programma, kurā saplūstu mākslas, tehnoloģiju un uzņēmējdarbības aspekti. Tiek ieteikts, ka kursu programma, ko sarakstījušas Pauna, Ābele un Kundziņa (2006), būtu jāizmanto, lai turpinātu attīstīt augstākās dizaina izglītības reformas ieceri. Iesaka arī jauno programmu celt gaismā tādā veidā, kas neizraisītu par mācību programmu akreditēšanu atbildīgo resoru iebildumus, kas tiem varētu rasties, neizprotot dizaina konceptuāli plašo izmantojamības jomu. Proti, jaunveidojamai dizaina maģistrantūras programmai jāiekļaujas formālajos programmu akreditēšanas standartos, citādi var rasties grūtības programmu akreditēt.

Ir vienprātība par to, ka jaunajai maģistrantūras programmai jābūt tādai, lai varētu izskolot dizaina speciālistus ne vien vietējam tirgum, bet gan tādus, kas spēj konkurēt savā nozarē arī ārzemēs. Nav domstarpību arī par to, ka jaunajai programmai būtu jāspēj piesaistīt studentus no visām Baltijas reģiona valstīm. Latvijas un ārzemju augstskolu sadarbību uzskata par vienu no iespējamiem risinājumiem, kā ieviest jaunu dizaina maģistrantūru. LMA darbinieks piesardzīgi raugās uz piedāvājumu veidot jaunu dizaina izglītības programmu ārpus akadēmijas. Iztaujātais min arī organizacionālas problēmas – programmas akreditēšanu un uzturēšanu. Runājot par iespēju radīt šo maģistrantūru Rīgas Ekonomikas augstskolā, tas pats atbildētājs atgādina, ka nav droši zināms, kāds būs REA statuss pēc 2010. gada, kad zaudēs spēku likums par REA statusu. Taču šīs bažas kļūdē REA pārstāvis, jo augstskola strādā pie tā, lai nākotnē tās darbībai būtu drošs finanšu pamats, kā arī patstāvība.

Attiecībā uz dizaina maģistrantūras finansēšanu visi iztaujātie, kas atbalsta jaunas programmas ieviešanu, labvēlīgi raugās arī uz to, ka šāda izglītība būtu par maksu. Taču tiek piebilsts, ka izglītībai ir jāiegūst jauna kvalitāte salīdzinājumā ar pašlaik akadēmijā piedāvātajām dizaina mācību programmām. Iztaujātie spriež, ka jaunā programma atbildīs augstiem standartiem tad, ja iesaistīsies jauni, mūsdienīgu izglītību guvuši mācībspēki. Latvijā viņus var izraudzīties no noteikta speciālistu kontingenta, kaut arī zināmā mērā tas ir ierobežots. Tiek plaši atbalstīta arī doma par pasaules klases dizaina profesionāļu iesaistīšanu.

Iespējamais ieguldījums

Kopsavilkums. Šajā pētījumā iztaujātie izrāda atšķirīgu ieinteresētību piedalīties jaunas starpdisciplināras dizaina maģistrantūras programmas izveidošanā. No iegūtās informācijas izriet, ka uzņēmēji un pret reformām labvēlīgi noskaņotie augstākās izglītības darbinieki sagaida valsts politisku un finansiālu atbalstu jaunas programmas veidošanā. Viņi vēlas piedalīties, tomēr viņu devums būtu atkarīgs no tā, kā to atbalstītu valsts. Taču nav skaidrs, cik liela ir valsts iestāžu apņēmība reāli (politiski un finansiāli) palīdzēt tādas programmas veidošanā.

Uzņēmēji un praktiķi

Tirgus pārstāvji – uzņēmēji un praktiķi – pauž, ka vēlas piedalīties jaunas augstākās izglītības programmas ieviešanā. Tomēr viņi šajā sakarā izsaka arī zināmas prasības. Visi uzsver, ka gaida, ka valdība (valsts pārvaldes iestādes) aizsāks un finansiāli un politiski atbalstīs programmas ieviešanu. Viens uzņēmējs uzsver, ka ir pilnīgi jāpārskata valsts rīcībpolitika attiecībā uz dizaina nozares atbalstīšanu, jo pagaidām ir tikai ierobežota izpratne par dizaina vietu tautsaimniecībā. Tāds stāvoklis kavē jaunrades nozaru vides attīstīšanos, bet tas savukārt ietekmē nodarbinātību un izglītību. Uzņēmēji norāda, ka trūkst skaidras stratēģiskas virzības, kā būtu jāattīsta augstākā izglītība jaunrades nozarēs, un ka Kultūras ministrija un Izglītības un zinātnes ministrija nesaskaņo savu rīcību, lai attīstītu izglītību šajā sektorā. Tāpēc nav skaidri nosakāms, ko no uzņēmējiem viņu iespēju robežās prasīs un ko viņi spēs dot.

Hipotētiski uzņēmēji apliecina interesi piedalīties augstākās izglītības programmā tad, ja zinātu, ka valsts iestādes vai augstākās izglītības iestādes ir paveikušas savu darba daļu, t. i., tām ir stratēģiskās attīstības plāns un tās ir veikušas sākotnējo finanšu ieguldījumu. Finansējums no ES tiek nosaukts kā realistisks sākotnējā valsts finanšu ieguldījuma avots. Uzņēmēji pauž, ka viņi varētu sniegt materiālu atbalstu un varbūt arī konsultācijas, ja tas būtu abpusēji izdevīgi, bet viņi nav vēl gatavi uzņemties primāro atbildību – aizsākt un pārvaldīt jaunu augstākās izglītības programmu. Divi iztaujātie atgādina par šādiem aspektiem, kas jāatceras, kad lūdz no uzņēmumiem atbalstu jaunai izglītības programmai. Pirmkārt – uzņēmēji, kas iesaistītos projektā, izvērtētu, ko viņi līdzdarbodamies iegūtu un kam atņemtu savus resursus, lai atbalstītu šo projektu. Otrkārt – uzņēmumi gribēs zināt, kā to intereses tiks papildītas un pārstāvētas attiecīgajā augstākās izglītības programmā, un tikai tad piekritīs to atbalstīt ar saviem līdzekļiem.

Valsts pārvaldes iestāžu darbinieki

Valsts sektorā Kultūras ministrija līdz šim laikam ir bijusi galvenā politiskā jaunrades nozaru attīstības atbalstītāja. KM atbalsta dizainu kā vienu no jaunrades nozarēm un cer 2008. gadā pieņemt stratēģisku rīcībpolitikas satvara dokumentu par ilglaicīgu dizaina jomas attīstību. Taču mazāk skaidra ir KM nostāja par finansiālu atbalstu jaunai augstākās izglītības programmai dizainā. Viens iztaujātais no KM norāda, ka kultūras ministre Helēna Demakova ir sacījusi, ka KM spēkos nav atbalstīt jaunu augstskolu. Finansējums no ES tiek nosaukts kā varbūtējs avots, no kā atbalstītu jaunu mūsdienīgas dizaina izglītības programmu.

Arī IZM pārstāvis min finansējumu no ES kā finansiālā atbalsta avotu. Ir divi ES

finansējuma sadalīšanas veidi:

1) saņemt finansējumu mācību satura izstrādei, bet ne īstenošanai; 2) saņemt līdzekļus maģistrantūras un doktorantūras studentu stipendijām, t. i., izlieto tos programmas īstenošanas jomā. Pirmo finansēšanās veidu var izmantot visas augstākās izglītības iestādes. Otro veidu varēs izmantot tikai atsevišķi uzaicinātas iestādes. Sagaidāms, ka IZM sāks pieņemt pieteikumus uz finansējumu no ES 2008. gada nogalē. Nav skaidrs, vai ir Latvijas finansējums jaunas starpdisciplināras augstākās dizaina izglītības programmas īstenošanai. Iztaujātais saka, ka valsts varētu finansēt atsevišķas bezmaksas studiju vietas tiem, kas mācītos pēc jaunās programmas, ja to ieteiktu IZM. Tāda iespēja tomēr ir neskaidra, jo pēdējos desmit gados valsts finansētu studiju vietu skaits augstskolās ir palicis nemainīgs, bet studentu skaits – pamatīgi palielinājies, tāpēc 2006. gadā tikai 23 procentus studentu finansēja valsts, t. i., viņiem nebija jāmaksā mācību maksa. Tas, vai jaunā mācību programmā izdosies izveidot valsts finansētas mācību vietas, būs atkarīgs no politiska atbalsta tai, jo, iespējams, tādā gadījumā vajadzēs samazināt finansētu mācību vietu skaitu citās programmās, jo, kā paudusi IZM, nav iecerēts paplašināt studiju finansēšanu. IZM darbinieks saka, ka darba devējiem būtu jāpārlicina ministrija un valdība, ka šādi speciālisti ir vajadzīgi, un tad programma varētu gūt finansējumu studentiem. Iztaujātais piebilst, ka īpašs politisks vai finansiāls atbalsts kādai jaunai augstākās izglītības programmai nav paredzēts.

Arī Rīgas dome vēl neko konkrētu nedara, lai finansiāli atbalstītu jaunu augstākās dizaina izglītības programmu.

Līdzīgi finansējumam no ES, ir arī Ziemeļvalstu padomes «Nordplus» granti (pieteikšanās termiņš – 2008. gada 15. aprīlis), ko var izmantot, lai veidotu jaunas augstākās dizaina izglītības programmas saturu. Lai projektam varētu piešķirt grantu, tajā ir jāpiedalās divām Baltijas valstīm un divām ziemeļvalstīm. Arī Lielbritānijas padome pētī, kā varētu iesaistīties jaunrades ekonomikas izglītības attīstības atbalstīšanā. Taču tādai darbībai rīcībpolitikas principi vēl tikai tiek formulēti.

Izglītības iestāžu pārstāvji

LMA vadība nepauž atbalstu jaunai dizaina mācību programmai. Tāpēc tā arī nesola praktiski piedalīties tādas programmas ieviešanā. Akadēmijas vadība izsakās, ka LMA un REA varētu sadarboties « kaut kādā ar ekonomiku saistītā » dizaina aspektā, taču trūkst skaidras idejas par to. LMA vadības nostāja ir pasīva – tā ir ar mieru « uz klausīt ieteikumus » par sadarbību. Citiem vārdiem sakot, šķiet, ka LMA vadītāji nevēlas uzņemties iniciatīvu un praktiski piedalīties jaunas dizaina programmas lietās.

Viena iztaujātā no LMA, kura atbalsta jaunu augstākās dizaina izglītības programmu, piesauc politisko gribu, kura ir jāmobilizē, lai tādu programmu Rīgā varētu īstenot. Šī dalībniece piedāvā piedalīties ar savu prasmī sagatavot programmai mācību saturu, kā arī ar saviem kontaktiem organizācijā CUMULUS jeb Starptautiskajā mākslas, dizaina un saziņas līdzekļu universitāšu un koledžu apvienībā, kura ļautu jaunajai programmai saistīties ar starptautiskiem tīkliem. Cita iztaujātā (dizaina izglītības jomas darbiniece) arī piedāvā savas zinības dizaina sektorā un kontaktus ar pasaulē pazīstamiem dizaineriem – piemēram, britu Deividu Grifitu, kurš ir veidojis dizainu Lielbritānijas pastam un cenšas nodibināt dizaina augstskolu Indijā. Kontaktēšanās un sadarbība ar šādiem augstas klases profesionāļiem palīdzētu palielināt jaunās

programmas prestižu, kā arī varbūt iesaistīt noderīgus darbiniekus. RDMV pārstāvis piemin arī noderīgus kontaktus un pieredzi sadarbībā ar starptautiskiem dizaina izstrādājumu mazumtirgotājiem – «X-Celsior», «Inspira», «Dizaina nams», «Dolce Vita», «Nakts mēbeles», «Rondex & Maltex», «Chair Baltic» un tamlīdzīgi. Šie uzņēmumi jau ir vairākkārt sponsorējuši dizaina jomas lektoru ataicināšanu uz Latviju, kā arī ir apliecinājuši vēlmi turpināt sadarbību, lai palīdzētu uzlabot dizaina izglītības kopainu šajā valstī un plašāk reģionā. Iztaujātais spriež, ka jaunā augstākās dizaina izglītības programma varētu ieinteresēt profesionālākos nozares ļaudis ierasties Rīgā ar priekšlasījumiem, jo dizaina joma šeit vēl tikai sāk attīstīties, tāpēc viņiem tā varētu būt interesanta pieredze.

REA līdz šim ir demonstrējusi pastāvīgu atbalstu jaunrades nozaru attīstībai Latvijā. Augstskola vēlētos iedibināt jaunas augstākās izglītības programmas – viena no tām varētu būt ar dizainu saistīta maģistrantūra. Tai jau ir krietna pieredze tādu attiecību veidošanā ar uzņēmējiem, kuru mērķis ir uzlabot izglītību, un to varētu veiksmīgi izmantot arī jaunas maģistrantūras veidošanā. Pie tam REA veiksmīgi iesaistījusies akadēmiskās partnerattiecībās ar Eiropas un Amerikas Savienoto Valstu mācību iestādēm.

Senāk tapuši Latvijas dizaina izglītības reformēšanas piedāvājumi – apraksts un komentāri

Kopsavilkums. Šajā sadaļā īsi aprakstīti trīs pētījumi, kas satur piedāvājumus, kā Latvijā reformēt un modernizēt augstāko izglītību dizainā. Divos ir ieteikta dizaina mācību satura modernizēšana maģistrantūras pakāpē, bet trešajā – bakalaurstudiju pakāpē. Visos trijos LMA ir tvērti kā svarīga reformu partnere. Sadaļas beigās apskatīts, kāpēc piedāvātās reformas līdz šim nav īstenotas.

Reformu piedāvājumu apraksts

Rodes (2006) pētījums «Jauna dizaina izglītība Latvijai pieredzes ekonomikas laikmetā»

Pētījumu 2006. gadā veicis Rode, un tas ir bijis daļa no ES Phare atbalstīta projekta «Dizaina studiju attīstība Latvijā». Rode tajā aplūko dizainu kā plašu, nevis šauru jēdzienu. Dizains ir skaidrots šādi – inovāciju rīks uzņēmējdarbībā, dzīves līmeņa ietekmētājfaktors (16. lpp.). Pētījumā spriests, ka dizains ir pamatā visdažādākajiem izstrādājumiem, pakalpojumiem un cilvēka pieredzēm (4.–8. lpp.).

Latvijas dizaina izglītības jomā Rode ieteic radīt dizaina augstskolu, kas maģistrantūras izglītību nodrošinātu ciešā sadarbībā ar īstiem klientiem, uzņēmumiem. Studenti apgūstamo dizaina prasmi liek lietā praksē, radīdami īstus izstrādājumus īstiem uzņēmumiem. Šādam darbības modelim ir vajadzīga plaša sadarbības veidošana, taču no tā gūst labumu gan augstskola, gan tās lietišķie partneri (3. lpp). Piedāvājums tiek izklāstīts šādi.

- Mācību programma. Pusotru gadu ilga maģistrantūra, pēc tam pētniecība, kas ļauj iegūt zinātņu doktora grādu, kas veicina arī turpmāku dizaina izglītības attīstību.
- Metodika. Izglītošanās notiek, iesaistoties reālā darbā (jo augstskolā nav priekšmetu). Ir vienošanās ar uzņēmumiem, ka studentu darba grupas, strādādamas ar to uzdevumiem, rada dizaina risinājumus. Uzņēmumi savus darbiniekus norīko par šo projektu pārvaldniekiem un, kad vajadzīgs, ļauj studentiem izmantot arī citus uzņēmuma līdzekļus – piemēram, telpas un ierīces. (20. lpp.) Studiju modulārais izkārtojums ir līdzīgs tam, kāds ir ieviests Rīgas Ekonomikas augstskolā.
- Mācībaspēki. Tiek piesaistīti pasniedzēji no citām valstīm, jo Latvijā trūkst speciālistu.
- Ienākumu avoti. Pirmējie – maksa par mācībām un pētniecības granti. Iespējams, arī otrējie avoti – Latvijas valdība, partneruzņēmumi un finansējums no ES.
- Vieta. Rīgā – iespējams, Andrejsalā, taču tā jau ir kļuvusi par luksusa vietu ar augstām cenām (22. lpp.); Grīziņkalna izvēlēšanās būtu ekonomiski pamatotāka, pie tam augstskola pozitīvi ietekmētu tuvējās apkārtnes attīstību.
- Tiesiskais statuss. Ļoti neatkarīga Mākslas akadēmijas (LMA) nodaļa, kas pati pilnīgi pārvalda savu budžetu un neatrodas galvenajā LMA ēkā. Ir izdevīgāk būt akadēmijas nodaļai, jo tad ir vieglāk gūt popularitāti, akreditēt mācību programmas, kā arī izmantot to, ko dod LMA labā slava. Bet arī finansiāla neatkarība šādai skolai ir ļoti svarīga – tā sniedz tās vadībai spēcīgu motivāciju darboties veiksmīgi. Iespējams, ka ir jādibina institūts, kurš būtu LMA daļa. (22. lpp.).

Paunas, Ābeles un Kundziņas (2006) pētījums «Dizaina studiju programma BA»

Pētījums sarakstīts, līdzdarbojoties kooperācijas «Phare 2003» Baltijas jūras reģiona programmā «Dizaina studiju attīstība Latvijā». Tajā ir sīki izklāstīti priekšlikumi par bakalaurstudiju programmu, kas būtu ieviešama Latvijas Mākslas akadēmijā (vai arī neatkarīgi no tās). Piedāvājums tiek izklāstīts šādi.

- Mācību programma. Pirmās pakāpes augstākās izglītības programma, kas ļauj iegūt humanitāro zinātņu bakalaura grādu dizainā jeb «BA» (vai arī – profesionālās izglītības dizaina bakalaura grādu). Bet tiek ieteikts arī turpināt attīstīt dizaina izglītību Mākslas akadēmijā, izveidojot maģistrantūras programmu (71. lpp.). Citā skatījumā – jaunradīta dizaina augstskola piedāvā, iespējams, bakalaurstudijas un noteikti maģistrantūru (74.–76. lpp.).
- Metodika. Bakalaurstudiju programmas metodikā ir apvienota teorētisku un praktisku zinību gūšana saistībā ar visiem izstrādājumu gatavošanas un izplatīšanas posmiem; starpdisciplināra mācīšanās. Studentiem jāveic projekti, kas ir saistīti ar reālu pieprasījumu tirgū. Cieša sadarbība ar uzņēmumiem; studenti strādā praksi. Studijas ir organizētas modulāri.
- Mācībspēki. Ja bakalaurstudiju programma ir Mākslas akadēmijā, tad tās pasniedzēji strādā pilnlaika darbu. Citu Latvijas augstskolu pasniedzēji, kā arī profesionāļi, kas strādā šajā programmā ietvertajās jomās – pusslodzes darbu. Arī viesprofesori no ārzemēm.
- Ienākumu avoti. Nav aprakstīti. Pieminēti tikai tad, kad spriests par jaunas augstskolas radīšanu – ierosināts saņemt finansējumu no ES.
- Vieta. Acīmredzot Rīgā. Sīkāk vieta nav norādīta.
- Tiesiskais statuss. Piedāvāti četri veidi, kā institucionāli ieviest jaunu dizaina izglītības programmu (71.–76. lpp.): (1) tagadējās dizaina bakalaurstudiju programmas uzlabošana Mākslas akadēmijā [LMA virsvadībai ir vara izdarīt lēmumus administratīvos jautājumos par programmu, kā arī parakstīt sadarbības līgumus ar citām augstskolām saistībā ar programmu]; (2) jaunas dizaina izglītības programmas ieviešana LMA [akadēmijas virsvadība patur varu izdarīt lēmumus par programmu]; (3) jauna dizaina fakultāte Mākslas akadēmijā [tiek pat ieteikts radīt struktūru, kas mācību procesa administrēšanas jautājumos būtu neatkarīga no LMA virsvadības]; (4) jaunas dizaina augstskolas radīšana [tā būtu neatkarīga no LMA; iespējams, taptu, sadarbojoties vairākām universitātēm].

Ābeles un Līcītes (2003) pētījums «Dizaina institūts: radošās izglītības augstskola»

Pētījums sarakstīts, līdzdarbojoties kooperācijas «Phare 2003» Baltijas jūras reģiona programmā «Dizaina studiju attīstība Latvijā». Tajā aprakstīta dizaina maģistrantūras programma. Piedāvājuma kopsavilkums ir šāds.

- Mācību programma. Starpdisciplināra maģistrantūra.
- Metodika. Pamatos – projekti, kā arī lekcijas un darbnīcas. Latvijas un ārzemju augstskolu un uzņēmumu sadarbība; studentu prakse. Studijas ir organizētas modulāri.
- Mācībspēki. Vietējie pasniedzēji un viespasniedzēji no ārzemēm.
- Ienākumu avoti. Nav nosaukti.

- Vieta: Rīgā: (1)LMA jaunajās telpās Kalpaka bulvārī 13; (2) Andrejsalā (3) arī citas varbūtējās vietas – piemēram, Rīgas Tehniskās universitātes jaunās telpas Spilvē.
- Tiesiskais statuss. Trīs dažādi redzējumi: (1) jauna mācību programma kādā līdzšinējā augstskolā (LMA, REA, Vidzemes Augstskola Valmierā, u. t. t.); (2) pilnīgi jauna un neatkarīga augstskola; (3) kādas ārzemju universitātes filiāle.
- Vieta. Rīgā: (1) LMA jaunajās telpās Kalpaka bulvārī 13; (2) Andrejsalā;

Komentāri par piedāvāto reformu neizdošanos

Šajā pētījumā jauniegūtie dati liecina, ka ieteikto dizaina mācību programmu satura pārmaiņu ieviešana ir iekavējusies, jo trūkst vispārējas izpratnes par to, kāpēc vajadzētu reformēt augstāko izglītību dizainā. Izglītības un zinātnes ministrijā, šķiet, nav entuziasma veidot mūsdienīgus stratēģiskus virzienus augstākās izglītības attīstībā. Ministrija izskata un apsver ierosinājumus par mācību saturu, ko iesniedz augstskolas. Kultūras ministrija savukārt, šķiet, nespēj (izklīdētu resursu dēļ) vai arī neuzskata par pietiekami svarīgu veicināt pārmaiņas dizaina augstākajā izglītībā. Tādēļ galvenā dizaina augstākās izglītības programmu reformēšanas rosinātāja ir bijusi LMA. Taču, kā jau sacīts iepriekšējos pētījumos (Kalniņš un Peršēvičs, 2005) un kā apstiprina šajā pētījumā jauniegūtie dati – LMA vadība savā augstskolā neatbalsta vērā ņemamu dizaina izglītības pārveidi. Tātad visi ieteikumi, kuros ietverta pilnīgi jauna augstākās dizaina izglītības metodika, visticamāk paliks neīstenoti, ja Mākslas akadēmiju uzskatīs par galveno partneri šādā darbā; LMA vadība joprojām neatbalsta pārmaiņas.

Noderīga ārzemju pieredze dizaina izglītībā

Kopsavilkums. Šajā sadaļā ir īsi aprakstīts, kādas ir organizacionālās struktūras vairākās labākajās dizaina mācību iestādēs ārzemēs, lielāko uzmanību veltot pēcbakalaura studiju programmām (maģistrantūrai un augstākām pakāpēm). Visās augstskolās piedāvā starpdisciplināru izglītošanos, lai studenti kļūtu par mērķtiecīgiem speciālistiem, kas plaši izprot arī saistītās jomas. Šīs sadaļas mērķis ir parādīt, ka tautsaimnieciski visaugstāk attīstīto valstu augstskolās dizainu uztver kā visas izglītības programmas neatņemamu konceptuālu daļu. Pie tam daudzos gadījumos dizaina joma ir konceptuāls pamats dažādu starpdisciplināru izglītības programmu ieviešanai, kurās ietver augstās tehnoloģijas, inženierzinātnes, pilsētplānošanu un tā joprojām. Sadaļā aprakstītie gadījumi ir ņemti no 2006. gada pasaules labāko dizaina augstskolu novērtējuma saraksta, ko izdevis žurnāls «BusinessWeek». Ir vērts piezīmēt, ka šajā labāko mācību iestāžu sarakstā faktiski dominē ASV augstskolas. Tāpēc arī latviešiem var ieteikt uzmanīgi pētīt amerikāņu pieredzi un varbūt iesaistīties sadarbībā ar kādu ASV augstskolu (vai vairākām), kad tiks veidota jaunrades nozaru pēcbakalaura augstākās izglītības programma.

Pārskats par dizaina nozares mācību iestādēm

Izpētot ziņas par žurnāla «BusinessWeek» 2006. gada pārskatā ietvertajām dizaina augstskolām, ir redzams, ka ne visos gadījumos šīm mācību iestādēm jau sākotnēji piemīt tāds satvars un nodibinājuma pamats, kāds būtu dizaina augstskolām. Tās 60 augstskolas, kas atzītas par labākajām dizaina jomā visas pasaules mērogā, pārstāv šādas vispārīgākas nozares:

- (1) dizainu – 25 augstskolas;
- (2) mākslu un dizainu – 7 augstskolas;
- (3) modes mākslu un dizainu – 1 augstskola;
- (4) uzņēmējdarbību – 11 augstskolas;
- (5) mākslu – 4 augstskolas;
- (6) inženierzinātnes – 5 augstskolas;
- (7) tehnoloģijas – 3 augstskolas;
- (8) dizainu, uzņēmējdarbību un tehnoloģijas – 1 augstskola;
- (9) eksaktās un humanitārās zinātnes – 1 augstskola;
- (10) televīziju, kinematogrāfiju un dizainu – 1 augstskola;
- (11) dizainu uzņēmējdarbībā – 1 augstskola;

Kaut arī tiek aplūkots, ka šīs augstskolas ir izvēlējušās zināmas nozares, vērtīgāk izpētot to mācību programmas, var atklāt, ka visās ir ieviestas starpdisciplināras mācību programmas, kurās pie tam īpaši svarīga loma ir gan teorijai, gan praktiskām mācībām – studentiem ir jādarbojas grupās un jāveic reāli projekti. Minētajās augstskolās ir integrētas inženierzinātnes, uzņēmējdarbība, dizains un sabiedrības zinātnes. Jāievēro arī tas, ka dažas labāko sarakstā iekļuvušās augstskolas ir tikušas atlasītas vienas vienīgas mācību programmas dēļ (piemēram, Helsinku starptautiskās dizaina uzņēmējdarbības vadības programma) vai pat viena atsevišķa priekšmeta dēļ (piemēram, ASV Kolumbijas apgabala Džordžtaunas universitātes Makdonova uzņēmējdarbības augstskola). Tādējādi ir secināms: lai spētu sniegt mūsdienīgu, augsti kvalitatīvu starpdisciplināru izglītību, kura iemāca radīt novatoriskus paņēmienus saimnieciskās darbības un ilgtspējīgas attīstības īstenošanai, patiesībā nav

vajadzīga apjomīga institucionāla struktūra. Pietiek ar vienu mācību programmu vai pat vienu priekšmetu, un mācību iestādes vārds jau var kļūt pazīstams. Svarīga ir sniegtās izglītības praktiskā izmantojamība – lai tā spētu sekmēt inovācijas un piešķirt izstrādājumiem un pakalpojumiem arvien lielāku papildvērtību.

Taču nevar neņemt vērā arī to, ka pēcbakalaura izglītības programmai, lai tā gūtu sekmes, ir jābūt ar nopietnu un pamatīgu institucionālu bāzi. Labas teorētiskas un praktiskas mācības ir iespējamās tad, ja ir attiecīga infrastruktūra un mācībspēki. Pārskatot praksi, kāda izveidojusies 60 augstskolās, ir novērojams, ka starpdisciplināritāte palielinās tad, ja vairākums studentu piedalās ar dizainu saistītās akadēmiskās partnerībās, ko ir izveidojušas kādas citas dažādu novirzienu augstskolas, nodaļas tajā pašā augstskolā, citas augstākās izglītības iestādes, valsts organizācijas vai uzņēmumi. No šīm sešdesmit tikai četros gadījumos nemaz netiek pieminētas akadēmiskās partnerības dizaina nozarē.

Proti, šajās augstskolās.

(1) Džordžtaunas universitātes Makdonova uzņēmējdarbības augstskola 60 labāko sarakstā ietverta tikai tāpēc, ka tajā ir priekšmets «jaunu izstrādājumu un pakalpojumu veidošana», ko māca Dženianne Reja.

(2) Hārvarda universitātes uzņēmējdarbības augstskola, kura arī ir sešdesmitniekā, tur iekļuvusi tāpēc, ka profesors Stefans Tomke tajā vada mācību priekšmetus par inovācijām un saimnieciskās darbības pārvaldību, aplūkojot tās kā pieredzējuma dizainu.

(3) Indijas tehnoloģiju institūta dizaina centrs. To apraksta kā cieši saistītu ar uzņēmumiem «*Motorola*» un «*Microsoft*». Daudznozaru centrā notiek semināri, konferences, izstādes, darbnīcas, kā arī īpašas programmas par dizaina darbu dažādās nozarēs un institūcijās.

(4) Helsinku starptautiskās dizaina uzņēmējdarbības vadības programma («*IDBM*»). Kaut arī nav teikts, ka šai programmai būtu kādas akadēmiskās partnerības, tomēr pati «*IDBM*» ir radusies sadarbībā. Mācību un pētniecības programma «*IDBM*» ir kopīga trim spēcīgām somu universitātēm: Helsinku uzņēmējdarbības augstskolai, Helsinku mākslas un dizaina universitātei un Helsinku tehnoloģiju universitātei.

Ja aplūko, kādas metodes izmanto starpdisciplinārā izglītībā, ir skaidri redzams, ka 60 labākajās augstskolās mācību programmas ir iekārtotas tā, ka palīdz veidot saiknes starp studentiem, kas darbojas dažādās nozarēs – dizainā, mākslā, uzņēmējdarbībā, inženierzinātnēs un tehnoloģijās. Nav tā, ka, piemēram, kādai savrupai vadībinību maģistrantūras, mākslas vai inženierzinātņu studentu grupai vienkārši piedāvātu mācīties dažādas lietas, bet gan uzskata, ka pilnīgi visiem studentiem ir jāgūst daudzpusīgas zinības savā jomā.

Piemēri no «BusinessWeek» veidotā 60 labāko dizaina augstskolu saraksta

Karaliskā mākslas koledža Londonā (www.rca.ac.uk)

Akadēmiskās mācību programmas. Var iegūt humanitāro zinātņu maģistra, filozofijas maģistra un filozofijas doktora grādus dažādās mākslas, lietišķās mākslas, dizaina, saziņas un humanitārās jomās. Šajā iestādē ir tikai pēcbakalaura programmas.

Maģistrantūras: (1) animācija; (2) arhitektūra; (3) keramika un stikla apstrāde; (4) saziņas līdzekļu māksla un dizains; (5) kultūras objektu saglabāšana; (6) mūsdienīgu mākslas kuratora darbs; (7) interaktivitāte dizainā; (8) dizaina izstrādājumi; (9) vīriešu mode; (10) sievietes mode; (11) zelta, sudraba un metāla apstrāde un juveliera darbs; (12) dizaina vēsture; (13) rūpnieciskā dizaina inženierzinātne; (14) gleznošana; (15) fotografēšana; (16) pavairojami mākslas darbi; (17) tēlniecība; (18) tekstilmāksla; (19) transportlīdzekļu dizains; (20) kinematogrāfija un tālrāde.

Mācību paņēmieni: teorija un prakse.

Tipiski darba devēji absolventiem: «Dyson», «Nissan», «Heal's», «Philips», «Jaguar».

Mācībaspēki: 25 pilnlaika darbinieki, 90 daļlaika darbinieki.

Studenti: 928 (2006. gadā).

Mācību maksa. 2007./2008. mācību gadā Lielbritānijas un ES studentiem bija jāmaksā £ 4550. Mācību maksa Lamanša kanāla salu un Menas salas studentiem – £ 10900. Studentiem no tālākiem reģioniem – £ 21800. Taču pēdējiem tiek piedāvāta arī tūlītēja maksas atlaide – £ 500.

Studentu dzīvošanas tēriņi. Tiek lēsts, ka gadu ilga dzīvošana Londonā (gan semestru laikā, gan brīvlaikos) vienam studentam izmaksā vismaz £ 12000. Aplēsuma pamatā ir šādi dati: mājokļa īrēšana £ 90 – £ 110 nedēļā, dažādi rēķini £ 20 nedēļā (par mobilo tālruni, tīmekli u.tml.), pārtika £ 45 – £ 50 nedēļā, transporta un izklaides izdevumi £ 40 – £ 45 nedēļā. Tādējādi iknedēļas izdevumi, ja saskaita īres maksu, dažādus rēķinus, iztikas un transporta naudu, ir apmēram £ 250. Studentiem ir jāparedz arī papildu izdevumi par tādiem mācību materiāliem, kurus koledža nav ietvērusi pamatpiedāvājumā.

Centrālā Sv. Mārtiņa mākslas un dizaina koledža Londonā (www.arts.ac.uk)

Akadēmiskās mācību programmas. Bakalaura, maģistra un tālākizglītības programmas dažādās mākslas, lietišķās mākslas, dizaina un arhitektūras jomās.

Pēcbakalaura programmas: (1) mode; (2) uzvedumu dizains un prakse; (3) ekrānmāksla (aktiera, režisora, scenārista darbs); (4) rūpnieciskais dizains; (5) daiļās mākslas; (6) klasiskā Eiropas aktiermāksla; (7) dizains: keramika, mēbeles, rotas; (8) dizaina pētniecība; (9) nākotnes tekstila dizains; (10) naratīvu vižu jaunrades prakse; (11) saziņas līdzekļu dizains; (12) fotografēšana; (13) stikla māksla; (14) jaunrade apģērba piegriešanā.

Mācību paņēmieni: teorija un prakse.

Tipiski darba devēji absolventiem: «Vogue», «Chloe», «Alexander McQueen», «SPACE Studios», «Saatchi & Saatchi», «Panasonic».

25

Mācībspēki. 71 pilnlaika darbinieks, 91 daļlaika darbinieks.

Studenti: 4132 (kopējais skaits 2006. gadā).

Mācību maksa. Mācību maksa Lielbritānijas un ES studentiem – £ 3070 par gadu. Maģistrantiem no citiem reģioniem 2007./2008. mācību gadā – £ 10095.

Studentu dzīvošanas tēriņi. Aptuveni £ 8000 gadā. Šajā summā ietilpst mājokļa īres maksa, pārtika un vietējā transporta izdevumi.

Kārnegija un Melona universitātes dizaina augstskola ASV Pensilvānijas pavalstī
(<http://www.design.cmu.edu/index.php>)

Akadēmiskās mācību programmas. Ir bakalaura, maģistra un doktora programmas.

Pēcbakalaura programmas: (1) saziņas plānošana un informācijas noformēšana; (2) interaktivitātes dizains; (3) Izstrādājumu veidošanas maģistra programma («MPD») ir domāta inženieriem un dizaineriem, kuri vēlas veikt svarīgākas lomas izstrādājumu veidošanā. Programmu kopīgi izveidojusi inženiermehānikas nodaļa un Dizaina augstskola, bet atbalstu sniegusi arī Tepera uzņēmējdarbības augstskola.

Mācību paņēmieni: teorija un prakse.

Tipiski darba devēji absolventiem: «Microsoft», «Google», «Yahoo», «Samsung», «Cooper», «Motorola», «Addison», «SiegelGate», «Maya Viz», «ThoughtForm».

Mācībspēki. 20 pilnlaika darbinieki, 12 daļlaika darbinieki.

Studenti: 230 (2006. gadā).

Mācību maksa. 2007./2008. mācību gadā maksa ir \$ 31500. Visi pilnlaika pēcbakalaura programmu studenti saņem daļēju finansiālu palīdzību – 8000 dolārus gadā par to, ka strādā sešas stundas nedēļā par skolotāju palīgiem, pētniecības asistentiem, tīmekļa vietņu dizaineriem u. tml. To, kāda veida asistēšanas darbu uzdod pēcbakalaura studentiem, palīdz noteikt attiecīgā studenta mērķu un agrākās darba un mācīšanas pieredzes apraksts.

Studentu dzīvošanas tēriņi. 2007./2008. m. g. – aptuveni \$ 13798. Summā ietverta: dažādu nodarbību maksa \$ 172; istabas īre \$ 5664; pansijs \$ 3998; grāmatas un materiāli \$ 966; veselības apdrošināšana \$ 820; personīgi un tamlīdzīgi tēriņi \$ 1336; transporta maksa \$ 620; ostas tranzīta maksa \$ 72; tehnoloģiju maksa \$ 150.

Ieteikumi par jaunas starpdisciplināras dizaina maģistrantūras programmas institucionālu ieviešanu Latvijā

Kopsavilkums. Kas ir ieteikumu pamatā? Šajā pētījumā vēlreiz apstiprinājies iepriekšējos pētījumos noskaidrotais (Kalniņš un Peršēvičs, 2005; Mollerups, 2004) – Latvijas tirgū ir pieprasījums pēc mūsdienīgas augstākās dizaina izglītības programmas. Pieprasījums gan ir, bet, tā kā augstākās dizaina izglītības piedāvājums ir diezgan zemā kvalitātē, tas tomēr nav pienācīgi detalizēts un lietpratīgs. Trūkst stingras politiskas un akadēmiskas vadības, kas spētu pārveidot augstāko izglītību dizainā, tāpēc pamatīgas pārmaiņas tā arī nav notikušas. Ir veikti vairāki pētījumi, piedāvājot īstenot mūsdienīgas augstākās dizaina izglītības satura programmas (Ābele un Līcīte, 2003; Pauna, Ābele un Kundziņa, 2006; Rode, 2006). Visi šie pētījumi ir piedāvājuši pārveidot dizaina izglītību, par pamatu ņemot LMA vai vismaz veidojot ciešu sadarbību ar to. Neviens no šiem piedāvājumiem nav īstenojies, jo ir trūcis Mākslas akadēmijas vadības atbalsta izmaiņām. Ņemot vērā iepriekš minēto, šis ziņojums iesaka radīt jaunu dizaina un vadībzinību programmu Rīgas Ekonomikas augstskolā, jo REA ir ieinteresēta jaunu maģistrantūras programmu izveidē.

Sadarbība ar citām institūcijām

Pārskatā ir ieteikts iedibināt jaunu, starpdisciplināru dizaina maģistrantūras programmu, sadarbojoties Rīgas Ekonomikas augstskolai un ārzemju partneriem Eiropā un/vai ASV. Ieteikumu pamatā ir šādi apsvērumi:

- Ārzemju augstskolām ir stabila un veiksmīga pieredze novatorisku, starpdisciplināru dizaina izglītības programmu ieviešanā.
- Starptautiskā sadarbībā paveras jauni apvārsņi, kā arī rodas saskare ļoti kvalitatīviem resursiem – speciālistiem un tehnoloģijām, kas var būt noderīgas Latvijā attīstāmajā starpdisciplinārajā izglītībā.
- Starptautiska rakstura, selektīva maģistrantūra, iespējams, ieinteresēs labākos maģistrantūras un augstāku pakāpju studiju reflektantus visā apkārtējā reģionā.
- Starptautiska sadarbība piešķirs Latvijas starpdisciplinārās dizaina izglītības programmai augstu prestižu.
- REA un kādas ārzemju augstskolas kopīga programma palīdzētu uzturēt REA strukturālo un administratīvo efektivitāti.
- REA un ārzemju augstskolas kopīga programma ļautu radīt partnerību, kurā mācītu vietējos mācībspēkus, kas vēlāk pārņemtu galveno mācību satura daļu mācīšanu. Tieši šis aspekts ir svarīgs, lai programma arī turpmāk saglabātos un attīstītos.
- Augstskolai ir visi līdzekļi, lai tā spētu kļūt par veiksmīgu partneri, jo izglītības projekti jaunajā maģistrantūrā tiktu īstenoti galvenokārt īsta darba veikšanas vietās un tādējādi mobilizētos resursi, ko varētu izmantot citos, reālos darbos.

Šajā pārskatā nav ieteikts, ieviešot jaunu starpdisciplināras dizaina maģistrantūras programmu, paļauties tikai uz ciešas sadarbības veidošanu starp REA un kādu Latvijas augstskolu kā galveno sadarbības partneri. Tādai nostājai pamatā ir šādi apsvērumi:

Ir novērots, ka līdzšinējā Latvijas augstskolu sadarbība starpdisciplināras dizaina izglītības platformas jomā nav vainagojusies ar konstruktīvu sadarbību, jo, šķiet, dažādām iestādēm ir atšķirīgas intereses (piemēram, Latvijas Dizaina fonda gadījums).

Pētījumā ir konstatēta Latvijas Mākslas akadēmijas (LMA) vadības pretestība jaunas starpdisciplināras dizaina maģistrantūras veidošanai akadēmijā vai sadarbībā ar to. Pretestības cēloņi varētu būt nevēlēšanās uzsākt ko jaunu, kam būtu vajadzīga LMA struktūras koriģēšana un ķeršanās pie gariem jaunās mācību programmas akreditēšanas procesiem. Turklāt LMA par prioritāti uzskata izglītību klasiskā mākslā, bet dizaina mācīšanu ciešā sadarbībā ar uzņēmēj sabiedrībām – par mākslas komercializēšanu.

Jauni piedāvājumi, ko jaunas starpdisciplināras dizaina maģistrantūras jomā spēj izteikt citas latviešu augstskolas, nešķiet pārliecinoši, jo tām nepietiek darbinieku.

Pārskatā tiek ieteikts, ka REA varētu sadarboties ar kādu citu Latvijas augstskolu (vai vairākām), ņemot vērā šādus apstākļus.

Starpdisciplinārai dizaina izglītības programmai praksē ir vajadzīgs daudz tehnoloģiju. Augstskolām, piemēram, LMA, jau ir aprīkojums (piemēram, datoru klases), kurš noderētu mācībās. Akadēmija šo aprīkojumu varētu izīrēt vai atļaut lietot saskaņā ar abpusēji izdevīgu līgumu, kurš noslēdzams starp REA un LMA.

Varētu izkārtot tā, ka jaunās maģistrantūras studenti var piedalīties lekcijās, ko sniedz mācībspēki Mākslas akadēmijā, un saņemt par to kredītpunktus, kaut arī nav skaidrs, uz kādu sadarbību LMA ir gatava.

Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas dizaina nodaļas vadība atbalsta augstākās dizaina izglītības modernizēšanu Latvijā. Ir dziļāk jāpētī REA un šīs iestādes sadarbības iespējas, jo RDMV sniedz profesionālu izglītību vidusskolas pakāpē.

Programmas un mācību satura pārvaldība

Pārskatā ir ieteikts Rīgas Ekonomikas augstskolā dibināt jaunu maģistrantūras mācību programmu, kas piedāvātu izglītību vadībinībās un dizainā (NB! Iespējams ir nepieciešams izvēlēties citu nosaukumu, ja Latvijas kultūras un politiskajā vidē jēdziens «dizains» netiek izprasts šeit domātajā plašākajā nozīmē). Rīgas Ekonomikas augstskolā jau ir vadībinību maģistrantūras programma un pamats tās mācību spektra paplašināšanai maģistrantūras pakāpē. Maģistrantūras programmā vadībinībās vienā grupā uzņem 25 cilvēkus (2007. gada novembra dati; www.sseriga.edu.lv). Var radīt vēl citas pēcbakalaura programmas starpdisciplinārai izglītošanai.

Vispārīgi raugoties – ir divi ceļi, kā varētu veidot jaunu pēcbakalaura izglītības programmu Rīgas Ekonomikas augstskolā.

- 1) Pirmais – pārveidot tagadējās vadībzinības maģistrantūras (*EMBA*) saturu, bet ne vairāk kā par 20%, jo tad nevajadzētu valstiski akreditēt jaunu augstākās izglītības programmu, ko darītu, vēršoties Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrā (*Augstākās izglītības likums*). Tas ir izdarāms, piedāvājot specializētus mācību priekšmetus, visvairāk uzmanības veltot dizaina vadībai.
- 2) Otrais – iedibināt pilnīgi jaunu maģistrantūru un veikt tās pilnīgu akreditāciju.

Šajā pārskatā ieteikts radīt un akreditēt pilnīgi jaunu starpdisciplināru mācību programmu. Ja būtu radīta jauna programma, tad būtu izveidoti plašāki pamati mācību satura papildināšanai arī nākotnē – proti, ja Rīgas Ekonomikas augstskolā rastos vēlme radīt jaunus maģistrantūras specializācijas veidus.

Jaunās mācību programmas saturs prasīs vietējo mācībspēku attīstīšanu un paplašināšanu. Ir zināms skaits profesionāļu Latvijā, kā arī latvieši, kas strādā ārzemēs, kuri starptautiski pazīstamās mācību iestādēs ir pabeiguši studijas dizaina jomā dažādās specializācijas pakāpēs. Būtu vēlams šos ļaudis iesaistīt par darbiniekiem jaunajā programmā. Taču būtu jāaicina arī ārzemnieki lasīt lekcijas un mācīt – ja iespējams, sadarbībā ar vietējiem darbiniekiem. Tādējādi izdotos nostiprināt vietējos mācībspēkus, kam jāstrādā starpdisciplinārā augstākajā dizaina izglītībā.

Jauno programmu vajadzētu pārvaldīt starptautiskai programmas padomei, kurā darbotos akadēmiskās jomas pārstāvji, uzņēmēji un profesionāļi, kas strādā dizaina jomā, uzņēmumu vadībā un inovāciju nozarēs. Padomes tiesības un pienākumus noteiktu statūtos vai kādā citā oficiālā dokumentā.

Tā kā ir iespējami vairāki rīcības ceļi, ir sīkāk jāpētī jaunās programmas iespējamā mācību satura jautājumi. Dažādu valstu pieredzē ir radusies atziņa, ka dizains kā koncepcija var derēt par platformu augstākās izglītības programmu veidošanai tādās jomās kā pilsētplānošana, sabiedrības plānošana, satiksme, sakari un saziņa, u.t.jpr. To darot, ir vēlams izmantot to, kas pausts līdzšinējos pētījumos un priekšlikumos par dizaina izglītības mācību satura pārveidošanu Latvijā. Ļoti svarīgi mācību satura plānošanā un ieviešanā būs iesaistīties domu apmaiņā un sadarbībā ar dažādu nozaru uzņēmējiem – gan vietējiem, gan ārzemju. Šādā kontekstā var ieteikt izpētīt mācību satura veidošanas paņēmienus, kas ir lietoti Ilinojas Tehnoloģiju institūta Dizaina institūtā (Čikāgā, ASV).

Proti, ITI Dizaina institūtā ir trīs mācību programmas: dizaina maģistrantūra («*MDes*»), dizaina metodoloģijas maģistrantūra («*MDM*»), kā arī dizaina maģistrantūras un vadībzinību maģistrantūras apvienojums («*MDes/MBA*»). Ārzemēs ir daudz dažādu programmu, bet sīkāk apskatīt tieši šo ITI Dizaina institūta īstenoto programmu, lai gūtu idejas Rīgas Ekonomikas augstskolā veidojamai pēcbakalaura programmai, piedāvāts šādu apsvērumu dēļ:

- ITI programmas ir domātas studentiem, kam jau ir augstskolas izglītība un darba pieredze dizainā un citās jomās. Pēc vidējiem datiem studentu lokā ir gandrīz vienāds skaits tādu, kam ir akadēmiski grādi dizainā, un tādu, kam tie ir citās nozarēs, tomēr izņemot «*MDes/MBA*» programmu, kurā 75 procenti studentu jau iepriekš guvuši izglītību dizainā. Ir izdevīgi veidot programmu studentiem, kam jau ir darba pieredze, jo viņi ir sasnieguši zināmu briedumu un zina, ko īstenībā pieprasa noieta tirgus. Šajās programmās mācās diezgan daudz ārzemnieku: «*MDes*» – 44%, «*MDM*» – 13% un «*MDes/MBA*» – 25%.

- ITI programmās iegūst zinības dizainā, uzņēmējdarbībā un tehnoloģijās, gan mācoties teoriju, gan veicot praktiskus darbus. Studentus iesaista reālu projektu veikšanā. Daudziem mācīšanos finansiāli atbalsta darba devēji. Tas liecina, ka iegūstamā izglītība dod tiešu labumu uzņēmumiem. Var piebilst, ka «BusinessWeek» ir nosaucis ITI Dizaina institūtu par labāko mācību satura izstrādātāju tādās jomās kā inovāciju metrika un dizaina stratēģija («BusinessWeek», 2005).
- Šīs programmas sniedz izpratni par to, kāda var būt uzņēmējdarbības un dizaina izglītības mijiedarbība, kura galu galā rosina novatoriska domāšanas veida attīstību. Rīgas Ekonomikas augstskolai ir labs pamats, kas ļauj sniegt vislabāko izglītību uzņēmējdarbībā Baltijas valstīs; tās vadībzinību maģistrantūras programma ir piesaistījusi studentus pat no Nīderlandes, Ķīnas, Spānijas, Argentīnas un Somijas. Tātad ir labs pamats dažādot REA pēcbakalaura izglītības piedāvājumu, ieviešot mācību saturā arī dizaina izglītības komponentus.
- Uzņemšana ITI Dizaina institūta mācību programmās ir ļoti selektīva; aplēšot pēc iestājušos studentu kopskaita, katrā programmā ir apmēram 20 studenti. Šāda mēroga programma varētu būt pa spēkam arī Rīgas Ekonomikas augstskolai.

Tālāk ir sīkāk aprakstītas ITI Dizaina institūta mācību programmas (avots – <http://www.id.iit.edu>).

(1) Iegūstamais akadēmiskais grāds: dizaina metodoloģijas maģistrs («MDM»)

ITI mācību programmas saturs un norise

Dizaina metodoloģijas maģistrantūra ir deviņu mēnešu (vai 2 līdz 3 gadu – ja mācās nepilnlaika režīmā) vadībzinību mācību programma direktoriem, kas ir piemērota izcilākajiem dizaina, pārvaldības, inženierzinātņu un citu jomu profesionāļiem, kuri vēlas apgūt spēcīgākās dizaina metodes un satvarus, kā arī iemācīties lietot dizainiskus domāšanas paņēmienus, radīdami dažādus izstrādājumus, saskarsmes līdzekļus, pakalpojumus un sistēmas. «MDM» mācību programmā ir ietverta dizaina metodoloģija un konceptuāli satvari, piemēram, šādās jomās: lietotāju vērošana un izpēte; jaunu pakalpojumu, izstrādājumu un uzņēmumu prototipu veidošana; inovācijas sistēmu radīšana; nākotnes iespējamību uzskatāma attēlošana; lietotāju novatorisma un organizatoriskās stratēģijas saiknes.

Prasības reflektantiem ir visai stingras – tostarp jābūt vismaz piecus gadus ilgai darba pieredzei un pierādījumiem, ka ir strādāts par grupas vai projekta vadītāju vai izstrādājumu pārvaldībā; jābūt atzinībām par profesionāliem sasniegumiem – balvām, publikācijām nozaru žurnālos, rakstiskam koleģiālam novērtējumam; jāuzrāda arī konkrētas dizainā vai izstrādājumu gatavošanā un pārvaldībā sasniegtas lietas.

Inovācijas metodes. Pieredzējušiem profesionāliem progresīvākās dizaina filozofijas izprašana un spēcīgāko metodoloģiju izzināšana ir ne tikai drošs ceļš uz novatorisku izstrādājumu radīšanu, bet ļauj izmantot arī stingri zinātniskā pētniecībā un uzņēmējdarbības principos balstītus paņēmienus, kam ir tieša saikne ar klientu ieguvumu. Mācību maksu «MDM» programmā bieži vien samaksā studentu darba devēji.

Mācību saturs

A. Obligāti priekšmeti

Ja studentam jau ir specializētas zinības jomās, uz kurām attiecas obligātie priekšmeti, var lūgt tos aizstāt ar augstākas pakāpes, sarežģītākiem priekšmetiem tajā pašā programmā.

- Dizaina plānošana. Lietotāju vērošana. Dizaina analīze. Cilvēka kognitīvie faktori. Sabiedriskie faktori. Kultūras faktori. Cilvēka fiziskie faktori.

B. Specializēti priekšmeti

Students izvēlas seminārus un darbnīcas 19 kredītstundu apjomā.

- *Semināri.* Dizaina valodas. Saziņas plānošana. Izstrādājumu plānošana. Tehnoloģiskā attīstība un novatorisms dizainā. Stratēģiskā dizaina plānošana. Dizaina plānošana un tirgus faktori. Dizaina plānošana augstākā pakāpē. Strukturālplānošana. Dizaina sintēze. Formu ģenerēšanas procesi. Saskaņotības līdzekļu dizains augstākā pakāpē. Izstrādājumu gatavošana augstākā pakāpē. Saskaņotības dizains. Interaktīvie informācijas līdzekļi. Diagrammu izstrāde. Darba metodoloģija.
- *Darbnīcas.* Dizaina darbnīcas. Fotografēšanas darbnīcas. Saskaņotības līdzekļu dizaina darbnīcas. Izstrādājumu dizaina darbnīcas. Dizaina plānošanas darbnīcas. Interaktīvo informācijas līdzekļu darbnīcas.

Uzņemšanas kritēriji. Jābūt vismaz piecus gadus ilgai darba pieredzei un pierādījumiem, ka ir strādāts par vadītāju; jābūt atzinībām par profesionāliem sasniegumiem – balvām, publikācijām nozaru žurnālos, rakstiskam koleģiālam novērtējumam; jāuzrāda arī konkrētas dizainā vai izstrādājumu gatavošanā un pārvaldībā sasniegtas lietas.

(2) Iegūstamais akadēmiskais grāds: dizaina maģistrs / vadībzinību maģistrs («MDes/MBA»)

ITI mācību programmas saturs un norise

Programmā, ko piedāvā sadarbībā ar ITI Stjuarta uzņēmējdarbības augstskolu, ir iegūstams divējs akadēmiskais grāds – «MDes/MBA», jo tajā ir apvienota pēcbakalaura profesionālā izglītība gan dizainā, gan uzņēmējdarbībā. «MDes/MBA» ir vienīgā šāda veida mācību programma pasaulē, un tā iezīmē svarīgu jauna posma aizsākumu dizaina, vadībzinību un inovāciju mijiedarbīgā attīstībā. Dizainu arvien plašāk atzīst par būtisku uzņēmējdarbības resursu, tāpēc arī profesionālā izglītība, kura veido saiknes starp abām jomām, kļūst arvien svarīgāka.

Lielisks ieguvums darba devējiem. Divspecialitāšu programmā ir apvienota Dizaina institūta pieeja inovācijām (orientēšanās uz lietotājiem un noteiktu metodoloģisku pamatu izmantošana) ar ITI Stjuarta uzņēmējdarbības augstskolas svarīgākajiem vadībzinību priekšmetiem – tirgvedību, projektu grāmatvedību, organizacionālās uzvedības pētniecību u.tml. Mācību programmā studenti gūst unikālu, bagātinošu plašu skatījumu uz inovāciju. «MDes/MBA» diplomus saņēmušie spēj labāk nekā daudzi citi vadīt organizācijas, kurās svarīga ir sadarbība, starpdisciplināritāte un globāls tvērums.

Vislabākais ieguldījums izglītībā. Mācīdamies divās specialitātēs uzreiz, studenti, kuriem jau ir pieredze dizainā, var saņemt «*MDes*» un «*MBA*» jau pēc diviem gadiem un viena ceturkšņa, nevis pēc veseliem trim nepārtrauktu studiju gadiem, ja veiktu katru programmu atsevišķi. Ir viena kopēja, racionalizēta pieteikšanās veidlapa un uzņemšanas procedūra.

Norise. A) Ja studentam ir pieredze dizainā (parasti – bakalaura grāds dizainā), tad netiek prasīts nomācīties Dizaina institūta noteikto sagatavošanās gadu, bet var iegūt abus grādus laikā, kas ir nedaudz ilgāks par diviem gadiem.

- 4 semestri Dizaina institūta klātienē.
- 14 Stjuarta augstskolas priekšmeti (katrs ilgst 11 nedēļas): 7 priekšmetus var mācīties DI rudens un pavasara semestros, bet vēl 7 – Stjuarta augstskolas vasaras un ziemas ceturkšņos. No DI semestru laikā apgūtajiem 7 Stjuarta augstskolas priekšmetiem 3 tiek ieskaitīti arī par DI izvēles priekšmetiem.

B) Arī tad, ja nav pieredzes dizainā, ir atļauts pieteikties uz studijām divspecialitāšu programmā. Programmas apguves sākumā ir jānomācās divi papildu sagatavošanās semestri dizainā; tomēr studentam tad ir arī vairāk iespēju sadalīt 14 Stjuarta augstskolas priekšmetus pa trim gadiem, nevis tikai pa diviem.

- 6 semestri Dizaina institūta klātienē.
- 14 Stjuarta augstskolas priekšmeti (katrs ilgst 11 nedēļas): 9 priekšmetus var mācīties DI rudens un pavasara semestros, bet pārējos 5 – Stjuarta augstskolas vasaras un ziemas ceturkšņos. No DI semestru laikā apgūtajiem 9 Stjuarta augstskolas priekšmetiem 3 tiek ieskaitīti arī par DI izvēles priekšmetiem.

Mācīšanās paraugscenārijs. Šeit ir aprakstīts, kā var mācīties pēc iepriekš sniegtā «A» scenārija. Jāievēro, ka ir iespējams kombinēt priekšmetus arī citādi – šeit ir dots tikai viens varbūtējs priekšmetu izkārtojums, galveno uzmanību pievēršot dizaina plānošanai. Taču var arī veltīt vairāk spēka saziņas un izstrādājumu gatavošanas priekšmetiem, kā arī sākt mācīšanos pavasara semestrī, nevis rudenī.

Slīprakstā ir «*MBA*» priekšmetu nosaukumi; pārējie ir «*MDes*» priekšmeti.

1.kurss, rudens. Cilvēka kognitīvie faktori. Cilvēka fiziskie faktori. Lietotāju vērošana. Izstrādājumu plānošana. Dizaina plānošana. Strukturālplānošana. Sistēmu darbnīcas. *Finanšu un vadības grāmatvedība.*

1. kurss, ziema. *Statistikas metodes. Finances vadībniekiem.*

1. kurss, pavasaris. Dizaina analīze. Dizaina sintēze. Kultūras faktori. Dizaina plānošanas darbnīcas. Stratēģiskā dizaina plānošana. Stratēģiskās plānošanas darbnīcas. *Darba pārvaldība. Globālā uzņēmējdarbība.*

1. kurss, vasara. Personīgi izvēlēta prakse ārpus augstskolas.

2. kurss, rudens. Izpētes un demonstrācijas projekti. Stratēģiskā dizaina izpēte. Uzņēmējdarbības satvari. Pakalpojumu dizains. *Organizāciju uzvedība. Tirgvedība.*

2. kurss, ziema. *Ekonomika vadībniekiem. «MBA» izvēles priekšmets.*

2. kurss, pavasaris. Izpētes un demonstrācijas projekti. Dizaina ekonomika. Dizaina plānošanas īstenošana. *Divi «MBA» izvēles priekšmeti.*

2. kurss, vasara. *Rīcībpolitika uzņēmējdarbībā. Divi «MBA» izvēles priekšmeti.*

Uzņemšanas kritēriji. Bakalaura grāds (humanitārās zinātnēs). 2–5 gadu darba pieredze. Dizaina bakalauriem – līdzšinējo darbu apkopojums. Atzinības par profesionāliem sasniegumiem – balvas, publikācijas nozaru žurnālos. Rakstiski

koleģiāli novērtējumi un ieteikuma vēstules.

(3) Iegūstamais akadēmiskais grāds: dizaina maģistrs («*MDes*»)

ITI mācību programmas saturs un norise

Dizaina maģistrantūra ir divgadīga akadēmiska programma 54 kredītstundu apjomā, kas domāta tiem, kuri vēlas sasniegt augstākās pakāpes profesionālu meistarību jaunu saziņas līdzekļu, izstrādājumu, pakalpojumu, vižu un sistēmu plānošanā un dizainā. Mācību beigās ir jāveic projekts, kurā parādīts jauno teoriju un procedūru lietojums mūsdienīgu un nākotnē sagaidāmu dizaina uzdevumu risināšanā dažādās jomās.

Netiek prasīts formāli izvēlēties specializēšanās jomu un gaitu. Studenti var paši noteikt savu mācību norisi pēc tam, kad ir apguvuši metodoloģijas pamatpriekšmetus, kuri attiecas uz lietotāju vērošanu un izprašanu konkrētā kontekstā, sarežģītas informācijas analizēšanu, alternatīvu risinājumu radīšanu un izmēģināšanu, nākotnes inovāciju un scenāriju prototipu veidošanu. Studiju specializācijas jomu piemēri – saziņas līdzekļu dizains; izstrādājumu dizains; stratēģiskā plānošana; lietotāju izpēte; dizaina metožu pētniecība; sistēmu dizains. Programmā uzņem ne tikai pieredzējušus dizainerus, bet labprāt arī tādus, kas līdz tam nav formāli mācījušies dizainu – tiek piedāvāts sagatavošanās gads, kurā ietverti ievadkursi, kas palīdz apgūt vajadzīgās prasmes.

Uzņemšanas kritēriji. Bakalaura grāds (humanitārās zinātnēs). GPA (vidējā atzīme) 3,0/4,0. Dizaina bakalauriem – līdzšinējo darbu apkopojums. 2–5 gadu darba pieredze. Trīs ieteikuma vēstules. Karjeras un izglītības mērķu definējums. Reflektantiem, kam nav dizaina bakalaura grāda, pirms ķeršanās pie pamatkursa ir jānomācās intensīvs, divus semestrus garš sagatavošanās posms.

Budžets

Finanšu avoti

Šajā pētījumā iegūtie dati liecina, ka Rīgas Ekonomikas augstskolai, ja tajā ievieš jaunu maģistrantūras programmu, vajadzēs tai atrast papildu ieņēmumu avotus. Nav skaidrs, vai šādu programmu atbalstītu no valsts budžeta (subsīdējot tieši vai līdzfinansējot ar līdzekļiem no ES). Ir jāmobilizē augsta līmeņa atbalsts jaunai maģistrantūrai Rīgas Ekonomikas augstskolā, lai nodrošinātu to, ka nebūs politisku šķēršļu starpdisciplināras dizaina, vadībzinību un inovāciju mācību programmas radīšanai un finansēšanai. Kaut arī nav nekādu formālu liecību par varbūtējiem politiskiem kavēkļiem programmas veidošanai un finansiālai atbalstīšanai, ja REA pieteiktos uz ES struktūrfinansējumu, taču ir vairākas neoficiālas norādes par politiskām neskaidrībām valsts iestādēs, kā arī par nenoteiktu attieksmi vietējās akadēmiskās aprindās. Tomēr ES struktūrfondi ir labs avots jaunas, starpdisciplināras maģistrantūras izstrādes (varbūt pat arī ieviešanas) finansēšanai, un tajā varētu iesaistīties arī Latvijas un ārzemju augstskolas. Arī Ziemeļvalstu padome piedāvā finanses tādiem sadarbības projektiem, ko veiktu Baltijas jūras reģiona valstu universitātes.

Bet ir sagaidāms, ka mācību programmas īstenošanai būs vajadzīgi arī līdzekļi, ko REA ieņemtu no mācību maksas, ziedojumiem un citu veidu devumiem no privātiem avotiem un uzņēmumiem. Iespējams, ka nevarēs paļauties uz tiešu valsts atbalstu starpdisciplinārai maģistrantūras programmai. Vēl nav atrisināts jautājums par to, kāds varētu būt uzņēmēju devums programmas ieviešanā. Šajā pētījumā iztaujātie uzņēmēji neizrādīja acīmredzamu interesi atbalstīt programmu finansiāli. Taču bija manāma vēlme vispār atbalstīt programmu, ja uzņēmēji no atbalstīšanas gūtu kādu uzskatāmu labumu. Ir jāturpina pētīt iespējamais uzņēmumu devums un citi finanšu avoti, kamēr REA lūkojas pēc privātiem un akadēmiskiem partneriem, kas varētu iesaistīties jaunās maģistrantūras programmas attīstībā.

Programmas tēriņi

Ikvienā augstākās izglītības programmā ir vairāku veidu tēriņi, kurus mēdz dēvēt par akadēmiskām un vispārīgām izmaksām. Tās attiecas uz tādām jomām kā mācības, pētniecība, sabiedriski pakalpojumi, akadēmiskais atbalsts, pakalpojumi studentiem, institucionālais atbalsts, saimniecības izdevumi, stipendijas un granti, obligāta un neobligāta pārceļšana, papildu izdevumi un neatkarīgas darbības (Augstākās izglītības rīcībpolitikas institūts, 2001). Augstākās izglītības programmu tēriņu lielākā daļa ir saistīta ar mācīšanu – galvenokārt ar mācībspēku algām. Amerikas Savienotajās Valstīs vidēji 75 procenti no koledžu tēriņiem ir saistīti ar personāla jomu (Diksons, 2006). Rīgas Ekonomikas augstskolas direktoru vadībzinības maģistrantūrā mācībspēku algām tiek izlietoti 82 procenti programmas budžeta, bet 18 procenti – citiem tiešiem izdevumiem, neierēķinot saimniecības izdevumus (Sniķersproģis, 2007). Tātad, plānojot jaunas pēcbakalaura mācību programmas budžetu, visvairāk uzmanības ir jāpievērš pasniedzēju piesaistei un atalgojuma aspektiem.

Tā kā jaunā starpdisciplinārā dizaina mācību programmā vajadzēs iesaistīt mācītājus no ārzemēm, ir ieteicams aplēsēs izmantot starptautiskus datus par pasniedzēju algām. Tālāk divās tabulās ir parādītas vidējās algas un samaksa ASV un Eiropā.

1. tabula. Mācītāju atlīdzība ASV, 2004/05.

Augstskolas veids	Amats	Darba alga (\$)			Kopējā atlīdzība (\$)		
		Augsta	Vidēja	Zema	Augsta	Vidēja	Zema
Kategorija I (Piešķir doktora grādu)	Profesors	135 071	95 800	75 279	166 000	120 171	95 784
	Asociētais profesors	90 685	69 704	59 826	115 617	89 679	76 388
	Docents	75 185	59 661	50 643	97 848	75 716	65 363
	Lektors	61 145	43 562	35 523	81 222	56 898	45 340
Kategorija IIA (Piešķir maģistra grādu)	Profesors	96 624	72 802	60 218	124 072	92 239	75 310
	Asociētais profesors	74 491	58 894	50 561	95 125	74 542	62 728
	Docents	60 692	48 996	42 669	78 583	73 258	54 159
	Lektors	51 703	40 418	34 020	67 260	52 535	43 141

Avots: Amerikas augstskolu pasniedzēju asociācija (2005). *Gada pārskats par ekonomisko stāvokli profesijā – saglabājas sieviešu un uz termiņu apstiprināto pasniedzēju nevienlīdzība*. Vašingtona, ASV, AAUP. (American Association of University Professors (2005). *The annual report on the economic status of the profession: Inequities persist for women and non-tenure faculty*. Washington, DC: AAUP)

2. tabula. Mācītāju atlīdzība Eiropā.

Valsts	Pasniedzēju vidējā atlīdzība gadā Eiropā (€)
Nīderlande, Vācija	55 000 – 60 000
Francija, Somija, Spānija, Itālija	40 000 – 50 000
Grieķija, Austrumeiropa	13 000 – 20 000

Avots: Enders, J., & de Weert, E. (2004). *The international attractiveness of the academic workplace in Europe*. Frankfurt: Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft.

Bija iegūstama arī informācija par pilna laika un pusslodzes mācītājiem, kas strādā Ilinojas Tehnoloģiju institūta Dizaina institūtā. Kaut arī ir zināms šīs iestādes darbinieku skaits, tomēr nav publiski pieejamu datu par atalgojuma izmaksām. Tā kā ir jāsauglabā šo datu konfidencialitāte, tiek piedāvāts teorētisks mācītāju atalgojuma izmaksu modelis Rīgas Ekonomikas augstskolai. Tabulās ir parādīts, kādi varētu būt tēriņi saistībā ar pasniedzēju algām, par pamatu ņemot aptuvenus finanšu datus. Atalgojumā ir iekļautas mācītāju algas pirms nodokļu nomaksas.

3. tabula. Teorētiskie ikgadējie tēriņi par mācībspēku algām ITI Dizaina institūtā.

Pilna laika pasniedzēju skaits	Amats	Vidēja alga gadā \$ (brut)	Pasniedzēji *Alga \$
2	Docents	59 661	119 322
3	Asociētais profesors	69 704	209 112
4	Profesors	95 800	383 200
1	n/a	n/a	n/a
Kopā: 10			
Pusslodzes pasniedzēju skaits			
25	Pieņemot ½ lektora algas	21 781	544 525
Pasniedzēji kopā: 35		Alga kopā (\$): 1 256 159	

Avots: Pasniedzēju skaits ņemts no <http://www.id.iit.edu/143/> 2007. gada oktobrī. Aplēsēs izmantots vidējais atalgojums 1. kategorijas augstskolās.

4. tabula. Teorētiskie tēriņi par mācībspēku algām pa moduļiem Rīgas Ekonomikas augstskolā.

Moduļu skaits	Pasniedzēji kopā	Alga par moduli (€)		
		Augsta	Vidēja	Zema
14	14	10 000	6 000	3 000
Pasniedzēji kopā *izdevumi algai gadā =>		140 000	84 000	42 000
<i>Kopējie izdevumi aprēķināti (# pasniedzēji *alga par moduli): 4*10 000+5*6 000+5*3 000 = EUR 85 000 izdevumi atlīdzībai</i>				

Avots: Moduļu un mācībspēku skaits REA direktoru vadībinību maģistrantūrā; algas ir rēķinātas pēc aptuveniem pieņēmumiem un ļauj paraudzīties uz varbūtējām izmaksām.

Ieņēmumi: maksa par mācībām

Kaut gan ir grūti aplēst, kāds kopumā būs finansējums no dažādajiem avotiem, var veikt aptuvenu, sākotnēju aprēķinu par mācību maksas apjomiem. Pētījumā iegūtie dati liecina, ka nav lielas pretestības pret to, ka jaunajā dizaina un vadībinību maģistrantūrā mācības būtu par maksu. Ņemot vērā Rīgas Ekonomikas augstskolas vadībinību maģistrantūrā ieviesto mācību maksas modeli, 2007./2008. mācību gadā katram studentam ikgadējā mācību maksa bija 20 000 eiru. Ieņēmumi no mācību maksas sedz visus (100%) vadībinību maģistrantūras izdevumus (Sniķersproģis, 2007).

ITI Dizaina institūtā studentu mācību maksa 2007./08. mācību gadā bija atšķirīga dažādās programmās: «MDes» – 32 400 dolāri, «MDM» – 38 500 dolāri, «MDes/MBA» – nav datu. Tabulās ir parādīts, kā, iespējams, tiek risināts mācību maksas jautājums ITI Dizaina institūtā un kā to varētu darīt REA vadībinību maģistrantūrā.

5. tabula. Teorētiskie ieņēmumi no mācību maksas ITI Dizaina institūtā

Studentu skaits kursā* gadi programmā	Mācību maksa	Studenti* Mācību maksa \$
MDes 20*2=40	\$32 400	1 296 000
MDM 20*2=40	\$38 500	1 540 000
MDes/MBA 10*2=20	Pieņemot \$38 500	385 000
Studenti kopā: 100		3 221 000

6. tabula. Iespējamie ieņēmumi no mācību maksas REA vadībinību maģistrantūrā.

Studentu skaits kursā	Mācību maksa (€)	Studenti* Mācību maksa (€)
EMBA 25	20 000	500 000

Norādītie dati liecina, ka ir iespējams segt pēcbakalaura izglītības tēriņus tikai no mācību maksas. Tāds pieņēmums ir izdarāms tad, ja visi studenti maksā pilnu mācību maksu. Var būt arī papildu maksa par studentu prakses braucieniem uz ārzemēm.

Turpmākais darbs jaunais dizains, vadībzinību un inovāciju maģistrantūras programmas izstrādē

- Jāizlemj, vai radīt jaunu starpdisciplināru mācību programmu Rīgas Ekonomikas augstskolā.
- Jāgatavojas sadarbības tīklu veidošanai ar ārzemju un, iespējams, vietējām augstskolām, lai varētu sarakstīt un ieviest jauno maģistrantūras programmu.
- Jāpiesakās uz Ziemeļvalstu padomes programmas «*Nordplus Neighbour 2007*» finansējumu, lai varētu sākt izstrādāt jaunās maģistrantūras mācību saturu (projektā jāpiedalās vismaz divu ziemeļvalstu pārstāvjiem un vismaz vienai Baltijas valstij).
- Jāpiesakās uz ES finansējumu jaunās maģistrantūras programmas mācību satura izstrādei, ja sadarbībā iesaistās partneri no dažādiem reģioniem.
- Jāatrod partneri, kas piedalītos maģistrantūras veidošanā, Latvijas un ārzemju uzņēmumu vidū.
- Jāsāk veidot starptautiska padome, kurā par jaunās maģistrantūras padomdevējiem iesaistītos uzņēmēji, akadēmiskās jomas pārstāvji un speciālisti.
- Jārīkojas, lai jaunās maģistrantūras mācību programmu varētu valstiski akreditēt Latvijā un, ja vajadzīgs, arī citās valstīs.
- Jāveido budžeta modelis, pēc kura varētu finansēt jauno maģistrantūru.
- Jāsāk piesaistīt finanšu līdzekļi jaunās maģistrantūras darbībai.
- Jāiesaistās vispārīgā idejas popularizēšanā gan sabiedrībā, gan rīcības politikas noteicēju un akademiķu aprindās, skaidrojot, ka dizains nav kādas šauras nozares koncepcija, bet gan plaša paradigma, kas ļauj radīt pievienoto vērtību visos tautsaimniecības un sabiedrības dzīves atzaros.